

Wykorzystanie metod kartografii i geowizualizacji w turystyce kulturowej

Słowa kluczowe: turystyka, kartografia, geowizualizacja, mapy

Abstrakt

W turystyce kulturowej, podobnie jak ma to miejsce w większości innych rodzajów turystyki, istotną rolę odgrywają mapy i środki tzw. geowizualizacji. Mapy przede wszystkim służą turystom w planowaniu wyjazdu, pozwalają im dotrzeć do celu, jak również umożliwiają poruszanie się po obszarze będącym celem wyjazdu. W związku z różnymi formami turystyki kulturowej nadające się do jej uprawiania mapy można podzielić na szereg kategorii. Przede wszystkim na mapy ogólnoturystyczne (krajoznawcze) oraz na mapy specjalistyczne. Te drugie wynikają z różnorodnych potrzeb i preferencji turystów. Wśród map specjalistycznych można wyróżnić mapy przedstawiające zabytki materialne (czasami mapa obejmuje tylko określony rodzaj zabytków), miejsca ważnych wydarzeń historycznych, miejsca kultu religijnego, obiekty militarne, skanseny i inne atrakcje o charakterze etnograficznym, atrakcje warte odwiedzenia z powodu walorów kulinarnych itp. Mapy te mogą obejmować całe państwa, regiony lub jednostki przestrzenne niższego rzędu. Chociaż mapy przedstawiające atrakcje kulturowe były wydawane już od chwili powstania współczesnej turystyki, jej rozwój i rozwój kartografii sprawiły, że ilość wydawnictw kartograficznych poświęconych kwestiom kulturowym w ostatnich dekadach znacznie wzrosła. Jest to przyczyną pojawienia się pewnych problemów, gdyż często mapy dla turystów interesujących się kulturą są wydawane przez osoby i instytucje nie mające odpowiedniego przygotowania kartograficznego lub nawet geograficznego. W ostatnich latach, w związku z szybkim rozwojem technologii informatycznych, w turystyce coraz częściej wykorzystywane są metody określane mianem geowizualizacji. Również i one były od dawna wykorzystywane w prezentacji obiektów i zjawisk interesujących osoby uprawiające turystykę kulturową, ale upowszechnienie się komputerów, pojawienie się Internetu oraz aplikacji mobilnych spowodowało, że ich znaczenie w przedstawianiu atrakcji mogących zainteresować turystów jeszcze bardziej wzrosło.

Wprowadzenie

Celem prezentowanego artykułu jest przedstawienie zmieniającej się roli, jaką pełniły i pełnią w turystyce kulturowej tradycyjne formy przekazu graficznego, a mianowicie mapy, oraz nowe rozwiązania, które określa się ogólnym mianem „geowizualizacja”.

Przed przejściem do przedstawienia właściwego problemu należy zdefiniować trzy terminy, które są zawarte w tytule artykułu.

Pierwszym z nich jest „**turystyka kulturowa**”, która doczekała się w literaturze przedmiotu na tyle wielu definicji, że nie ma potrzeby zajmowania się w tym miejscu dywagacjami na temat zakresu tego pojęcia. Zdaniem piszącego te słowa wystarczy przytoczyć definicję turystyki kulturowej autorstwa K. Buczkowskiej [2008, s. 27], według której turystyka kulturowa to (cytując G. Richardsa) „...taka turystyka, w której jedynym lub dominującym elementem jest kultura: jej wytwory z przeszłości (szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe) oraz kultura współczesna i sposoby życia poszczególnych grup ludzi lub regionów...”.

Drugim pojęciem wymagającym zdefiniowania jest termin „**mapa**”. Według B. Medyńskiej-Gulij [2012, s. 24] „mapa jest graficznym, określonym

matematycznie modelem rzeczywistości odniesionym do płaszczyzny zgodnie z przyjętą skalą, prezentującym za pomocą symboli cechy obiektów i związki przestrzenne między nimi”. Do tej definicji należy dodać, że zwrot „określony matematycznie model rzeczywistości” oznacza, iż każda mapa jest wykonana z uwzględnieniem przyjętego przez jej autora odwzorowania kartograficznego. W tym miejscu, z racji potrzeb wykazywanych przez osoby uprawiające turystykę kulturową, należy podać jeszcze definicję „planu”, gdyż często chcąc odwiedzić interesujące ich atrakcje kulturowe turyści korzystają z planów miast. Jak podają W. Ostrowski i J. Paślawski [2006, s. 22]: „planem nazywamy kartograficzny obraz fragmentu Ziemi tak niewielkiego, by mógł być traktowany jako powierzchnia płaska. Dzięki temu na planie nie występują żadne zniekształcenia związane z zastosowaniem odwzorowania kartograficznego, a jego skala jest jednakowa”.

Ostatnim terminem kluczowym dla przedstawianego poniżej tekstu jest pojęcie „**geowizualizacja**”. Wspomniana wyżej B. Medyńska-Gulij [2012, s. 15], odnosząc się do poglądów wyrażonych przez A. M. MacEachrena, definiuje ją jako wykorzystanie „...wizualnych reprezentacji informacji geoprzestrzennej do ułatwienia myślenia, zrozumienia i budowania wiedzy o aspektach środowiska człowieka i środowiska fizycznego typowych dla skal geograficznych oraz kreowania reprezentacji wizualnych dla tych aspektów”. Nie czując się kompetentnym do ustosunkowywania się do przytoczonej definicji, autor tego artykułu pragnie jedynie zwrócić uwagę, iż występujące w niej dwa razy określenie „reprezentacja” można zastąpić zwrotami „sposób przedstawiania”, czy też „forma prezentacji”, a pojęcie „kreowanie” to nic innego jak „tworzenie”, „konstruowanie”.

Na zakończenie jedna uwaga o charakterze ogólnym. Omawiając w dalszej części artykułu kolejne mapy, przyjęto założenie, iż będą to tylko mapy wydawane poza Polską. Tym samym piszący te słowa chciał uniknąć posądzenia o kryptoreklamę konkretnych map, wydawnictw i redaktorów, a jednocześnie nie chciał, aby artykuły został odebrany jako tzw. czarny PR.

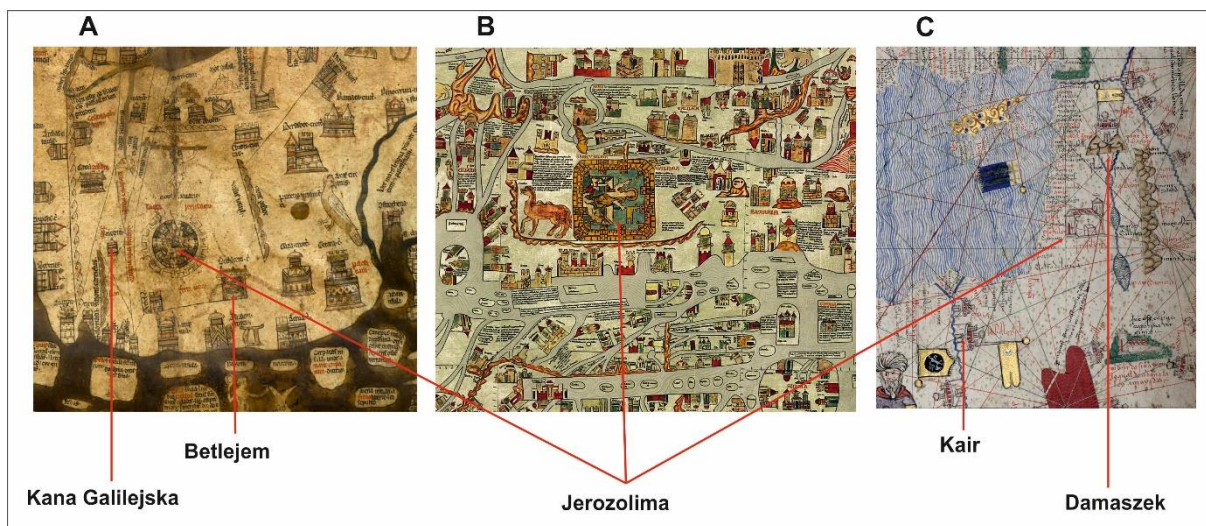
Związki kartografii z turystyką kulturową – zarys historii

Przyjmuje się, że korzenie zjawiska uznawanego obecnie za turystykę sięgają czasów co najmniej starożytnych, kiedy to ludzie zaczęli na większą skalę opuszczać zamieszkiwane przez siebie terytoria, przemieszczając się na większe odległości głównie w celach handlowych i religijnych. Wraz z upływem czasu motywem podróży zaczęły być również powody, które obecnie nazywamy czynnikami poznawczymi. U niektórych z tych pierwszych podróżników pojawiła się potrzeba wykonywania rysunków, które przedstawiałyby napotkane krajobrazy, odwiedzane miejscowości, budzące zaciekawieni obiekty przyrodnicze itp. Część z tych rysunków była prostymi szkicami, inne miały formę rzutów perspektywicznych (panoram), a jeszcze inne zawierały relacje przestrzenne między obiektami, które były na nich przedstawione. Właśnie te ostatnie można uznać za pierwsze mapy, czy może raczej quasi-mapy, gdyż nie uwzględniały krzywizny Ziemi, a często nie posiadały skali. Zastanawiając się jak wytłumaczyć powody, dla których zaczęły one powstawać, J. B. Harley [1987, s.2] pisze „Rola map – i co więcej ich znaczenie w przeszłości – wynika z tego, iż ludzie potrzebowali ich do opowiedzenia innym ludziom o miejscach i terenach, jakie odwiedzili”.¹

¹ W oryginale: „The significance of maps – and much of their meaning in the past – derives from the fact that people make them to tell other people about the places or space they have experienced”.

Rozpatrując przedstawione wyżej zjawisko w kontekście tego co obecnie nazywamy turystyką kulturową, jako jedne z pierwszych pojawiły się quasi-mapy² wykonywane przez pielgrzymów. Jako dowód mogą posłużyć wykonywane w Babilonie na glinianych tabliczkach plany miast, na których – poza zarysem murów obronnych, głównymi ulicami, rzekami itp. – z reguły zaznaczano świątynie [Millard 1987, s. 109-111]. Podobnie było w starożytnym Egipcie, gdzie mapy i plany przedstawiające lokalizację lub układ przestrzenny miejsc kultu religijnego były na tyle częste, że w historii kartografii pojawiło się nawet określenie dotyczące tego zjawiska (*religios cartography*) [Shore 1987, s. 120-121]. Wiele uwagi tego rodzaju mapom, szczególnie adresowanym do pielgrzymów, poświęcił I. Kupčík [1992], w swoim artykule dotyczącym map Szwajcarii w XIII-XVI w.

Wśród map powstających w związku z przemieszczaniem się ludzi, których obecnie nazwalibyśmy, iż uprawiają turystykę kulturową, istotne miejsce zajmowały szkice nazywane od czasów rzymskich *itineraria* lub mapy wstęgowe. Pojawienie się ich było logiczną konsekwencją tego, iż powstawały wskutek nanoszenia kolejnych informacji o obiektach, jakie wędrowiec (mógł to być pielgrzym, kupiec, albo podróżnik-eksplorator) napotkał podczas swojej podróży. Ich rozwinęciem były, często sporządzane w chrześcijańskiej Europie od VIII w. do XV w., tak zwane mapy O-T lub T-O (od *orbis terrarum*), na których miejsce połączenia się pionowej i poziomych kresek w literze T oznaczało Jerozolimę, która stanowiła punkt centralny tych map zarówno w sensie graficznym, jak i symbolicznym [Lanman 1981, s. 18; Sirko 1999, s. 33]. W tym miejscu należy zauważyć, iż w omawianym okresie pielgrzymowanie zaczęło przybierać coraz szersze rozmiary, na ówczesnych mapach nie tylko coraz częściej zaznaczano miejsca kultu religijnego, ale i inne obiekty pochodzenia antropogenicznego – miasta, zamki itp.

Rycina 1. Przykłady map średniowiecznych z zaznaczonymi miejscami ważnymi dla ówczesnej turystyki kulturowej. A – fragment mapy typu O-T, B – fragment *mappaemundi*, C – fragment portolanu

Źródło: opracowano na podstawie:

A - Hereford Mappa Mundi (ok. 1300 r.), <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/48/Hereford-Karte.jpg>

B - Mapa z Ebstorf (z 1234 r.), <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/39/Ebstorfer-stich2.jpg>

C - Atlas kataloński (z 1375 r.),

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/35/1375_Atlas_Catalan_Abraham_Cresques.jpg

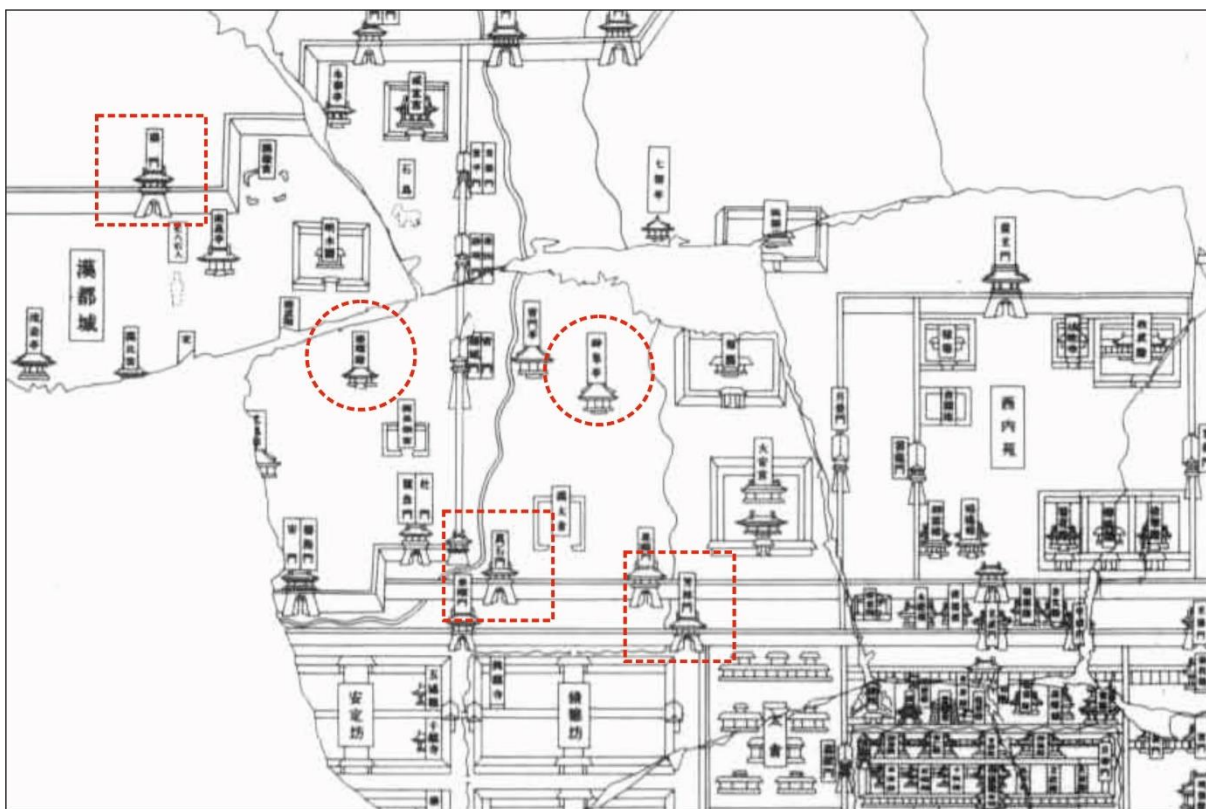
² Poczynając od czasów starożytnej Grecji, dzięki rozwojowi matematycznych podstaw kartografii, quasi-mapy coraz bardziej zaczęły przypominać współczesne mapy, gdyż zaczęto na nich uwzględniać strony świata, skalę, czy zniekształcenia wynikające z rzutu Ziemi na płaszczyznę.

Drugim rodzajem map powstających w Europie w dobie średniowiecza były *mappaemundi*, które zdaniem D. Woodwarda [1987, s. 286] miały jednak większe znaczenie dla przedstawiania ważnych wydarzeń związanych z historią Kościoła niż z ich dokładną lokalizacją przestrzenną. Jak pisze cytowany autor, były one odpowiednikami obrazów średniowiecznych, na których często przedstawiano wydarzenia mające miejsce w różnym czasie, ale tworzące jakby jedną scenerię [Woodward 1987, s. 290]. Tym samym *mappaemundi* można uznać, oczywiście z zachowaniem *toutes proportions gardées*, za odpowiednik rozwiązań stosowanych niekiedy w ramach współczesnej geowizualizacji, które powstają bardziej po to, aby przekazać odbiorcy zjawisko całościowo, a nie wchodzić w szczegóły. Inaczej należy odnieść się do powstających w tym samym czasie map adresowanych przede wszystkim do żeglarzy, które nosiły nazwę portolanów. Chociaż obiekty związane z „atrakcjami kulturowymi” miały na nich drugorzędne znaczenie, to podczas ich sporządzania szczególnie wiele uwagi przykładano do dokładnej lokalizacji przestrzennej przedstawianego obiektu.

Na rycinie 1 przedstawiono fragmenty opisanych wyżej map średniowiecznych dotyczące wschodniej części basenu Morza Śródziemnego. Na zaprezentowanych mapach można zauważyć miejscowości i obiekty ważne z dla ówczesnej turystyki kulturowej. Są one zarówno wyrażone w postaci obrazkowej, jak i opisane. Warto zauważyć, że na fragmencie mapy O-T przedstawiającej m.in. Betlejem i Kanę Galilejską (mapa A) zostały one zaznaczone z zachowaniem w ogólnym wymiarze relacji przestrzennych wobec Jerozolimy. Betlejem rzeczywiście leży na południe (choć nie na południowy-wschód, jakby wynikało z mapy) od niej, a Kana Galilejska na północ. Z kolei na wycinku *mappaemundi* (mapa B) relacje przestrzenne są zniekształcone – nieco na lewo od Jerozolimy jest Cylicja (kraj historyczny obejmujący tereny między dzisiejszymi miastami Antalya i Adana w południowej Turcji), a w prawym dolnym rogu zaznaczono Sycylię. W rzeczywistości oba obszary leżą na północny zachód od Jerozolimy, a więc powinny być zaznaczone co najmniej w tej samej części mapy. Jednak z punktu widzenia turystyki kulturowej najciekawszy jest fragment portolanu z tak zwanego „Atlasu katalońskiego” (mapa C). Miasta Jerozolima, Damaszek i Kair zostały na niej przedstawione w formie rysunku przedstawiającego świątynię. W przypadku Jerozolimy jest to zdecydowanie kościół (z krzyżem na dachu), a w pozostałych miastach jest to budowla z kopułami i półksiężycem na szczycie wieży, a więc mająca przypominać meczet. Ponieważ również inne miejscowości na zaprezentowanym wycinku mapy są zaznaczone w podobny sposób, można przyjąć, że zostały one przedstawione przez autorów mapy w formie graficznej (można uznać, że jest to swojego rodzaju sygnatura obrazkowa), która ma symbolizować, iż są to miasta świata islamu (w odróżnieniu od Jerozolimy, mimo że była i jest ona dla muzułmanów jednym z najważniejszych miejsc kultu religijnego). Już na marginesie omawiania mapy C, warto zauważyć dużą różnicę w liczbie zaznaczonych miejscowości leżących nad morzem w stosunku do liczby miejscowości położonych w głębi lądu. Oczywiście jest to związane po części z różnicami w gęstości osadnictwa w tej części Bliskiego Wschodu, ale przede wszystkim wynika z powodów powstawania tego typu map – portolanu powstawały z myślą o żeglarzach.

Na zakończenie tych rozważań należy dodać, że w okresie średniowiecza miejsca związane z kulturą pojawiały się nie tylko na mapach powstających w kręgu kulturowym związanym z Europą i chrześcijaństwem. Jako przykład może posłużyć mapa świata al-Idrisiego (XII w.), która jest o tyle ciekawa, że np. miasta zostały na niej przedstawione w formie sygnatur punktowych (najczęściej były to niewielkie kółka) oraz symbolicznych (przypominające „wieże”) [Maqbul Ahmad 1992, s. 163, 165]. Jeszcze częściej elementy antropogeniczne były przedstawiane na mapach i planach powstających w Chinach. Jako przykład mogą służyć plany Chang'an z 1080 r., a przede wszystkim plan Suzhou z 1229 r., na którym przedstawiono aż 640 obiektów, w dużej mierze są to świątynie, inne obiekty publiczne (obiekty wojskowe, administracyjne), a także warsztaty rzemieślnicze,

targowiska itd. [Yee 1994, s. 140-141]. W tym miejscu należy zauważyć, że chociaż w tradycyjnej kulturze chińskiej mapy były traktowane jako dzieła sztuki, to jednak na przywołanym planie Chang'an można dostrzec znaki graficzne odpowiadające współczesnym sygnaturom punktowym. Znaki te, przypominające pagody oraz bramy miejskie (rycina 2), występują na planie w różnych postaciach, ale niektóre z nich są praktycznie identyczne, a więc można je uznać za sygnatury (w tym przypadku obrazkowe lub nawet symboliczne).

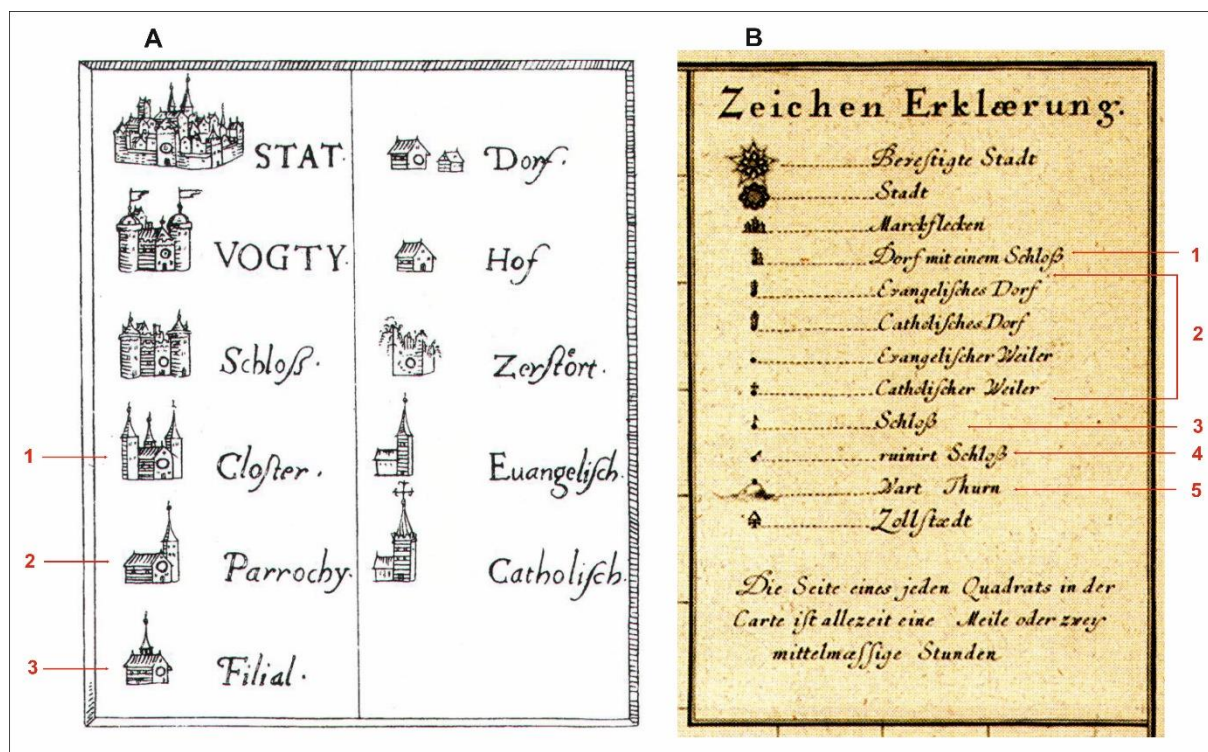
Rycina 2. Wycinek planu miasta Chang'an (Chiny) z 1080 r. Na mapie zaznaczono kółkami i kwadratami przykładowe obiekty, które mają bardzo zbliżoną formę graficzną.

Źródło: opracowano na podstawie C. D. K. Yee (1994, Fig. 6.5 „Detail of a map of Chang'an, 1080”, s.140).

Odkrycia geograficzne z przełomu XV/XVI w., czyli początek epoki nowożytnej, miały nie tylko ważny wpływ na rozwój Europy (i zmiany na świecie) w następnych stuleciach, ale przyczyniły się do rozwoju zarówno kartografii, jak i turystyki. Trudno wyobrazić sobie fenomen *Grand Tour* bez map, przewodników itp. Nie wdając się w genezę zjawiska *Grand Tour* i jego historię, należy zwrócić uwagę, że z jednej strony towarzyszył mu wzrost popytu na mapy i plany, a z drugiej strony pojawienie się opisów podróży, które czasami (rzadko) zawierały ilustracje graficzne przypominające mapy, jak również (częściej) na tyle dokładne opisy tras i odwiedzanych miejsc, iż inspirowały one kartografów do sporządzania map. Część z nich powstawała na podstawie opisów dokonywanych przez podróżników, ale często następstwem tych opisów było rzetelne kartowanie terenu przez wyszkolonych w tym zakresie specjalistów. Ponieważ tak nazywane *literary mapping* zostały szeroko omówione w licznych publikacjach³ i zjawisko to jest zdaniem piszącego te słowa bardziej domeną literaturoznawstwa niż kartografii, poniżej przedstawione zostaną jedynie główne kwestie związane z mapami, które faktycznie można uznać za dzieła kartograficzne służące nowożytnym podróżującym (dzisiaj uznalibyśmy ich za turystów).

³ Problem ten porusza T. Conley (2007), którego tekst w monografii „Cartography in the European Renaissance” poprzedza 6 kolejnych rozdziałów dotyczących wzajemnych relacji między literaturą a mapami.

Jako jeden z pierwszych przykładów takich map można uznać *Carta Itineraria Europa* z 1511 r., na której przedstawiono szlak wiodący z Tybingi do Rzymu [Guckelsberger 2013]. Jej związki z turystyką kulturową nie podlegają dyskusji, jeżeli zauważymy, że wśród kilkudziesięciu zaznaczonych na niej miejscowości są Bolonia, Florencja, Siena, Viterbo i oczywiście Rzym, a więc miasta chętnie odwiedzane przez ówczesnych podróżujących [2001, s. 145]. Innym przykładem „mapy podróźnej” (*Reisekarte*) może być mapa z połowy XVIII w., na której przedstawiono trasę z Norymbergi do Getyngi [Hüttermann 2012]. Jej autorem był Tobias Mayer, a została ona przywołana w prezentowanym artykule dlatego, iż posiada skalę (1:35 000) oraz legendę. Wśród różnych obiektów są w niej uwzględnione wsie z zamkami (oznaczenie „1” na rycinie 3, mapa B), miejscowości (w podziale na wsie, *Dorf*, i przysiółki, *Weiler*) według religii wyznawanej przez ich mieszkańców (oznaczenie „2”), zamki czynne (oznaczenie „3”), zamki w ruinie (oznaczenie „4”) oraz wieże strażnicze (oznaczenie „5”), a więc obiekty mogące mieć istotne znaczenie i dla podróżującego w celach poznawczych i dla innych osób. W tym miejscu warto zauważyć, że zaznaczenie przez Tobiasa Mayera miejscowości z uwzględnieniem, jaka religia ma w nich dominujące znaczenie nie jest czymś wyjątkowym. Podobnie uczynił szwajcarski kartograf Thomas Schoepf, na mapie z 1578 r. Jej legenda została przedstawiona na mapie A na rycinie 3. Sygnatury oznaczające wsie z rozróżnieniem na katolickie i ewangelickie zamieszczono na niej w prawym dolnym rogu, natomiast w kolumnie po lewej stronie legendy uwzględniono sygnatury przedstawiające klasztory, kościoły parafialne oraz kościoły filialne (prawdopodobnie odpowiednik kaplic).

Rycina 3. Legendy mapy Thomasa Schoepfa z 1578 r. (A) oraz mapy Tobiasa Mayera z 1751 r. (B). Oznaczenia:

mapa A: 1 – klasztor, 2 – kościół parafialny, 3 – filia kościoła

mapa B: 1 – wieś z zamkiem, 2 – wsie według wyznania zamieszkującej je ludności (katolickie i ewangelickie), 3 – zamek, 4 – ruiny zamku, 5 – wieża strażnicza

Źródło: opracowano na podstawie J. Dubas, H-U. Feldmann [1994, Abb.3. „Zeichenerklärung aus der Schoepf-Karte”, s.34]; A. Hüttermann [2012, Abb. 4 „Reisekarte Nürnberg – Göttingen von Tobias Mayer, 1751”, s. 16].

Mniej więcej w tym samym czasie, kiedy w Europie powstały mapy Thomasa Schoefa i Tobiasa Mayera, podobne dzieła pojawiły się w innych częściach świata. Jako przykład mogą posłużyć Indie, w których w latach panowania dynastii Wielkich Mogołów (XVI-XIX w.) zaczęły powstawać liczne mapy zawierające treści ważne dla ówczesnych turystów. Wśród nich należy przede wszystkim wyróżnić mapy przedstawiające ważniejsze trasy (coś w rodzaju *route maps*), w tym również szlaki pielgrzymkowe, jak również mapy i plany miejsc kultu religijnego [Schwartzberg 1992, s. 435-442, 452-462]. Również w świecie islamu w omawianym okresie powstawały mapy, których treść można uznać za znajdującą się na pograniczu turystyki i kultury. Jako przykład mogą służyć mapy dla podróżnych przedstawiające położenie Mekki, aby mogli oni odnaleźć właściwy kierunek geograficzny w stronę Kaaby podczas odprawianych modłów w miejscu, w którym się aktualnie znajdują [King, Lorch 1992]. Wiele obiektów kulturowych (zamki, kościoły, mury miejskie, ważne obiekty publiczne, mosty) można znaleźć na mapach i planach sporządzanych w XVI-XVII w. w ówczesnym Imperium Ottomańskim, które co prawda służyły głównie celom politycznym i wojskowym [Karamustafa 1992; Rogers 1992], ale dzisiaj mogą być traktowane jako użyteczne dla uprawiania np. turystyki historyczno-militarnej.

Przegląd – bardzo ogólny zresztą i wybiórczy – zachodzących w historii związków między kartografią a podróżowaniem w celach poznawczych oraz turystyczno-kulturowych (włączając w to pielgrzymowanie) należy zakończyć na przełomie XVIII/XIX w. Tym bardziej, że mniej więcej w tym czasie rozpowszechniło się dokonywanie pomiarów geodezyjnych z wykorzystaniem techniki triangulacji i teodolitu, zaczęto dokonywać pomiarów stolikowych itp., co oznaczało możliwość kreślenia map topograficznych, które do dzisiaj są podstawą tworzenia nowoczesnych map – w tym map turystycznych.

Chociaż postawienie takiej cezurę czasowej może się wydawać nieuzasadnione, zdaniem piszącego tego słowa również to co stało się w tym czasie w turystyce spowodowało, że aż do końca XX w. charakter relacji mapa – turystyka kulturowa można traktować jako swoiste *continuum*. Inaczej mówiąc, mapy, które powstały 50, 100, czy nawet 200 lat temu, są w niektórych sytuacjach dla turystów współczesnych tak samo użyteczne, jak dla ich użytkowników z przełomu XIX/XX w., z lat 1918-1939, czy z lat 1970-1990. Jako przykład może posłużyć mapa Saskiej Szwajcarii z lat 1781-1784, na której przedstawiono na tyle dokładnie cechy krajobrazu kulturowego, iż wiele z nich da się dostrzec w terenie również i obecnie [Walz, Schumacher 2011].

Znaczenie kartografii i geowizualizacji dla turystyki kulturowej współcześnie – dyskusja

Z licznych tekstów dotyczących istoty turystyki kulturowej wynika, iż składa się na nią tak wiele form turystyki poznawczej, że trudno je wszystkie wymienić. Dlatego też autor poniższego tekstu odsyła zainteresowanych tym zagadnieniem do publikacji autorstwa K. Buczkowskiej [2008] oraz A. Mikosa von Rohrscheidta [2008], jak również do artykułów, jakie ukazały się w czasopiśmie „Turystyka kulturowa”.

Przechodząc do *meritum*, w pierwszej kolejności należy zastanowić się po co turyści (nie tylko interesujący się turystyką kulturową) korzystają z map. Powołując się na M. Clawson,⁴ G. F. McCleary Jr. [2009, s. 2] wyróżnia kilka sytuacji, w których turyści posługują się mapami:

⁴ Marion Clawson (właściwie Robert Marion Clawson, 1905-1998) był na przełomie lat 50./60. XX w. jednym z czołowych amerykańskich ekonomistów zajmujących się teoretycznymi podstawami turystyki i rekreacji [http://www.foresthistory.org/ead/Clawson_Marion.pdf, 15.11.2014].

- (1) etap pojawienia się myśli o wyjeździe (*anticipation stage*),
- (2) etap planowania wyjazdu (*planning stage*),
- (3) etap wyjazdu (czy też dojazdu) do wybranego miejsca (*travel-to stage*),
- (4) etap pobytu w wybranym miejscu (*on-site activities stage*),
- (5) etap powrotu (*travel-from stage*),
- (6) etap wspomnień z wyjazdu (*recollection stage*).

Odnosząc myśl G. F. McCleary'ego Jr. do specyfiki turystyki kulturowej należy przyjąć, że na różnych etapach opisanego procesu turyści korzystają z różnego rodzaju map, przy czym nie wszystkie muszą zawierać treści charakterystyczne dla turystyki kulturowej.

Podobnie, jak i inne mapy turystyczne, mapy przydatne z punktu widzenia potrzeb osób uprawiających turystykę kulturową, można podzielić na analogowe oraz cyfrowe. Według B. Medyńskiej-Gulij [2012, s. 27] „mapa analogowa jest graficzną postacią prezentacji danych przestrzennych na stałych nośnikach materialnych lub niematerialnych”. Najczęściej mapa analogowa ma postać wydruku na papierze, rzadziej jest przedstawiana na monitorze lub na ekranie. Natomiast „mapa cyfrowa jest modelem przestrzeni geograficznej zapisanym w postaci cyfrowej zachowującym informację o położeniu i cechach obiektów” [Medyńska-Gulij 2012, s. 27].

Przydatność mapy analogowych w uprawianiu turystyki kulturowej

Ponieważ każdy artykuł powinien mieć rozsądną objętość, poniżej zostaną zaprezentowane i krótko skomentowane jedynie wybrane przykłady map, które powstały z myślą o osobach pasjonujących się turystyką kulturową. Mapy, które zostały omówione w dalszej części artykułu, zostały wybrane w sposób subiektywny, aczkolwiek tak, aby dotyczyły problemów, ważnych z punktu widzenia współczesnej kartografii turystycznej.

Jak już wcześniej napisano, początki turystyki, z jaką mamy do czynienia obecnie sięgają mniej więcej przełomu XVIII/XIX w., a na pewno połowy XIX w., co należy wiązać z osobą Thomasa Cooka. Szybki rozwój turystyki, która w stosunkowo krótkim czasie przybrała wymiar masowy, należy oczywiście wiązać z podniesieniem się poziomu życia, urbanizacją, nowymi technologiami w transporcie (rozwój kolejnictwa) i wieloma innymi czynnikami, w tym również powstaniem usług adresowanych bezpośrednio do turystów.

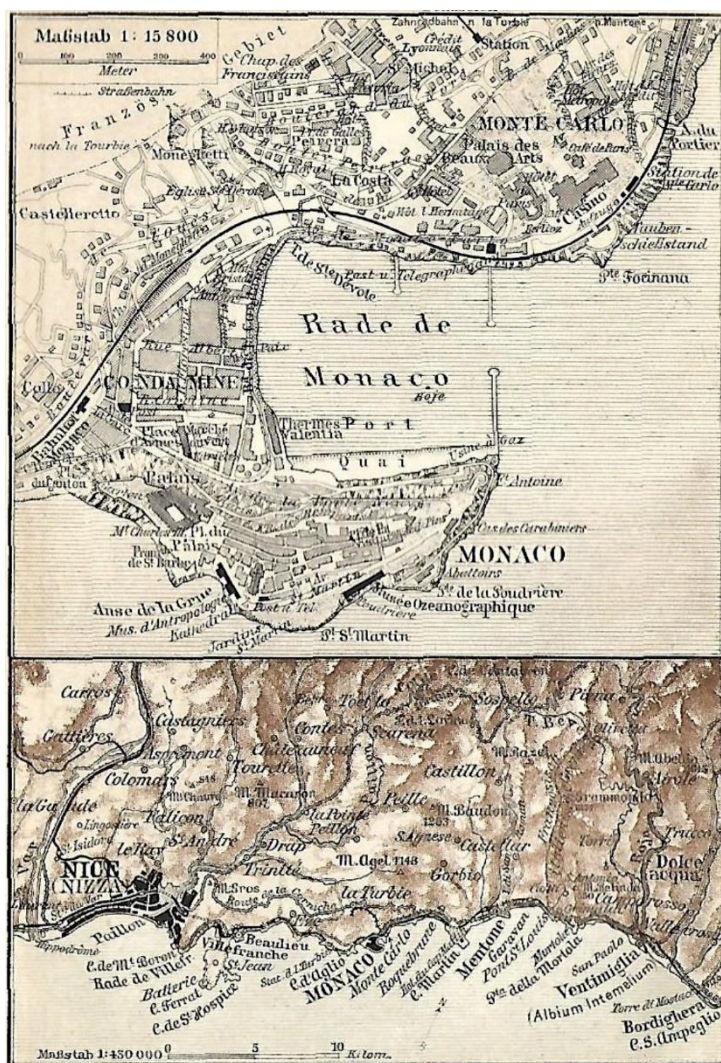
Jednym z ubocznych efektów szybkiego rozwoju turystyki było pojawienie się licznych przewodników, a także map. Początkowo przypominały one mapy topograficzne, a często nimi były. Dopiero wraz z upływem czasu zaczęto redagować mapy, na których treści adresowane do turystów odgrywały rolę pierwszoplanową.

Przez dłuższy czas przeciętny turysta, jeżeli chciał korzystać z mapy, to sięgał do profesjonalnie wydawanych przewodników, których integralną częścią były mapy i plany. Jako przykład mapy i planu z przełomu XIX/XX w. może posłużyć mapa wschodniego fragmentu Lazurowego Wybrzeża oraz plan Monako z 1907 r. Zostały one zamieszczone w wydany w Niemczech i Austro-Węgrzech przewodniku *Das Mittelmeer und seine Küstenstädte, Madeira und Kanarische Inseln. Dritte auflage*, który obejmował szeroko rozumiany basen Morza Śródziemnego (wraz z Morzem Czarnym, częścią Maroka położoną nad Oceanem Atlantyckim oraz Wyspami Kanaryjskimi i Maderą). Liczący kilkaset stron przewodnik zawierał opisy przede wszystkim wysp i miast portowych, a także takich miast, które mogły być odwiedzane przez turystów podczas postoju statku w porcie (np. Aten i Rzymu). Wszystkie mapy w omawianym przewodniku są utrzymane w różnych odcieniach szarości oraz w kolorach czarnym, brązowym i białym. Podobnie jest z niektórymi planami miast, ale większe miasta zostały przedstawione w postaci barwnych planów, utrzymanych w charakterystycznej dla kartografii niemieckiej z końca XIX w. i początku XX w. (praktycznie do lat 30.) tonacji czerwono-różowej. Przedstawione na rycinie 4 mapa i plan są jednak wykonane w tej pierwszej konwencji.

Co rzuca się po spojrzeniu na plan Monako i mapę Lazurowego Wybrzeża w oczy? Otóż nie mają one legendy. Brak legendy dotyczy nie tylko tych map, ale wszystkich 23 map i 47 planów jakie znalazły się w przewodniku. Obecnie nie zamieszczenie legendy uznanoby za poważne niedopatrzenie, ale w kartografii z przełomu XIX/XX w. takie przypadki nie były odosobnione. Jednak wczytując się dokładniej w przedstawione na rycinie mapę i plan ten brak legendy nie ma większego znaczenia. Można przyjąć, że zostały one pomyślane tak, aby przeciętny odbiorca nie miał kłopotów związanych z ich interpretacją. Uwaga ta dotyczy zwłaszcza planu Monako, na którym praktycznie wszystkie obiekty zostały opisane.

Drugą cechą prezentowanych mapy i planu jest obecność skali liczbowej, jak i podziałki liniowej, co na pewno ułatwiało ich użytkownikom dokonywania pomiarów.

Reasumując, chociaż z punktu widzenia współczesnej kartografii turystycznej do planu Monako i mapy Lazurowego Wybrzeża można być mieć zastrzeżenia, to jednak z pewnością zaspokajały one potrzeby turystów-uczestników rejsów po Morzu Śródziemnym z początku XX w.

Rycina 4. Plan Monako i mapa rejonu Nicea – Monako – Mentona zamieszczone w przewodniku *Das Mittelmeer und seine Küstenstädte, Madeira und Kanarische Inseln*.

Dritte auflage z 1907 r.

Źródło: opracowano na podstawie, *Das Mittelmeer und seine Küstenstädte, Madeira und Kanarische Inseln*. Dritte auflage, Meyers Reisebücher, 1907, Bibliographisches Institut, Leipzig und Wien, s. 112

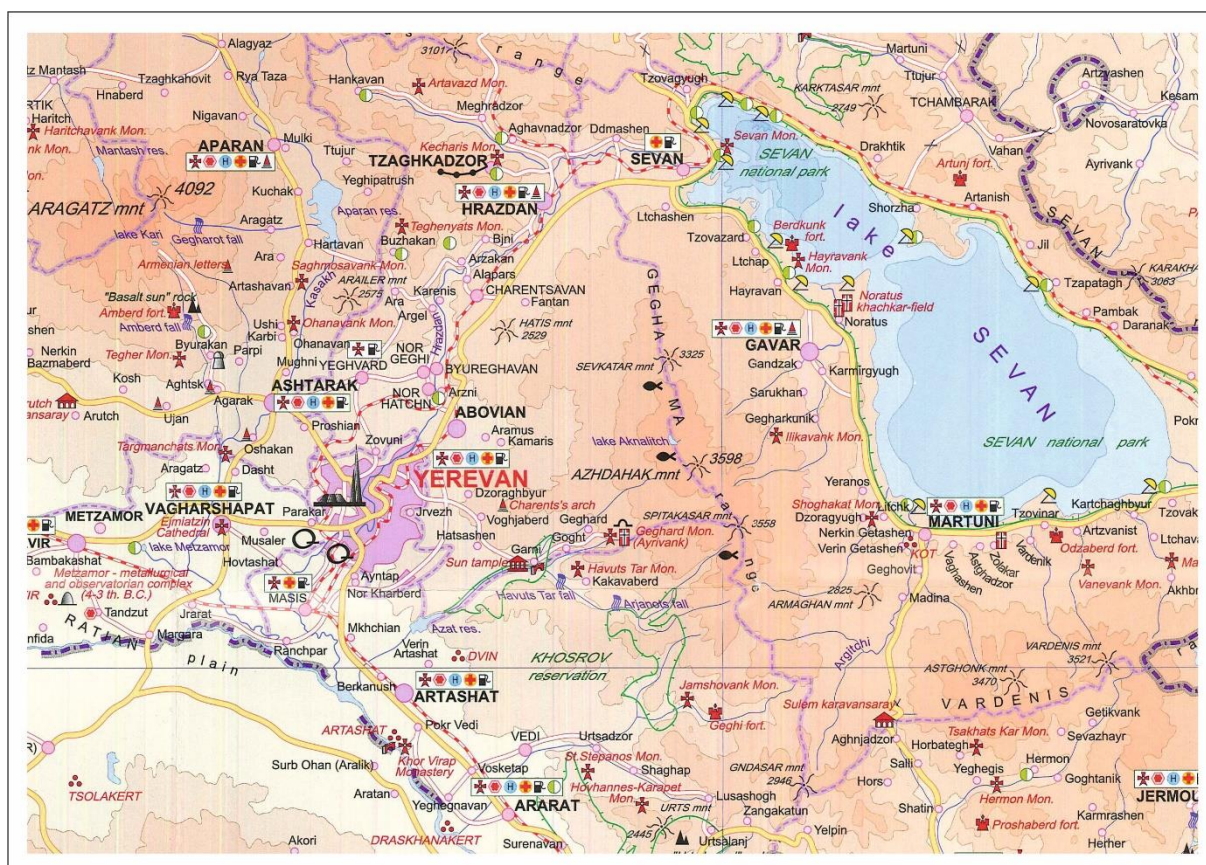
Drugim wybranym przykładem jest turystyczna mapa przeglądowa Armenii (rycina 5). Chociaż zawiera ona treść przeznaczoną dla różnych kategorii turystów – m.in. z powodu przedstawienia na mapie ukształtowania terenu, rozmieszczenia obszarów chronionych, lokalizacji zabytków itp. – to jednak po dokładniejszej analizie jej treści okazuje się, że znaczna część wspomnianych informacji dotyczy atrakcji kulturowych. Może o tym świadczyć jej legenda, w której 42% znaków jest poświęconych właśnie tym atrakcjom (rycina 6).

Ustosunkowując się do użytych

na opisywanej mapie znaków można jednak dostrzec, że ma ona pewne uchybienia. Najważniejszym jest użycie niemal takiej samej sygnatury punktowej (różniacej się jedynie wielkością) dla oznaczenia klasztorów obrządku ormiańskiego z okresu średniowiecza oraz dla miejscowości, gdzie jest wiele obiektów zabytkowych (na rycinie znaki te zostały oznaczone kółkiem). Usterką o mniejszym znaczeniu jest błąd w angielskim wyrazie „temples”, natomiast bardzo poważnym mankamentem jest zarówno brak skali, jak i (co może być do przyjęcia, gdy nie ma skali) brak informacji o odległościach między

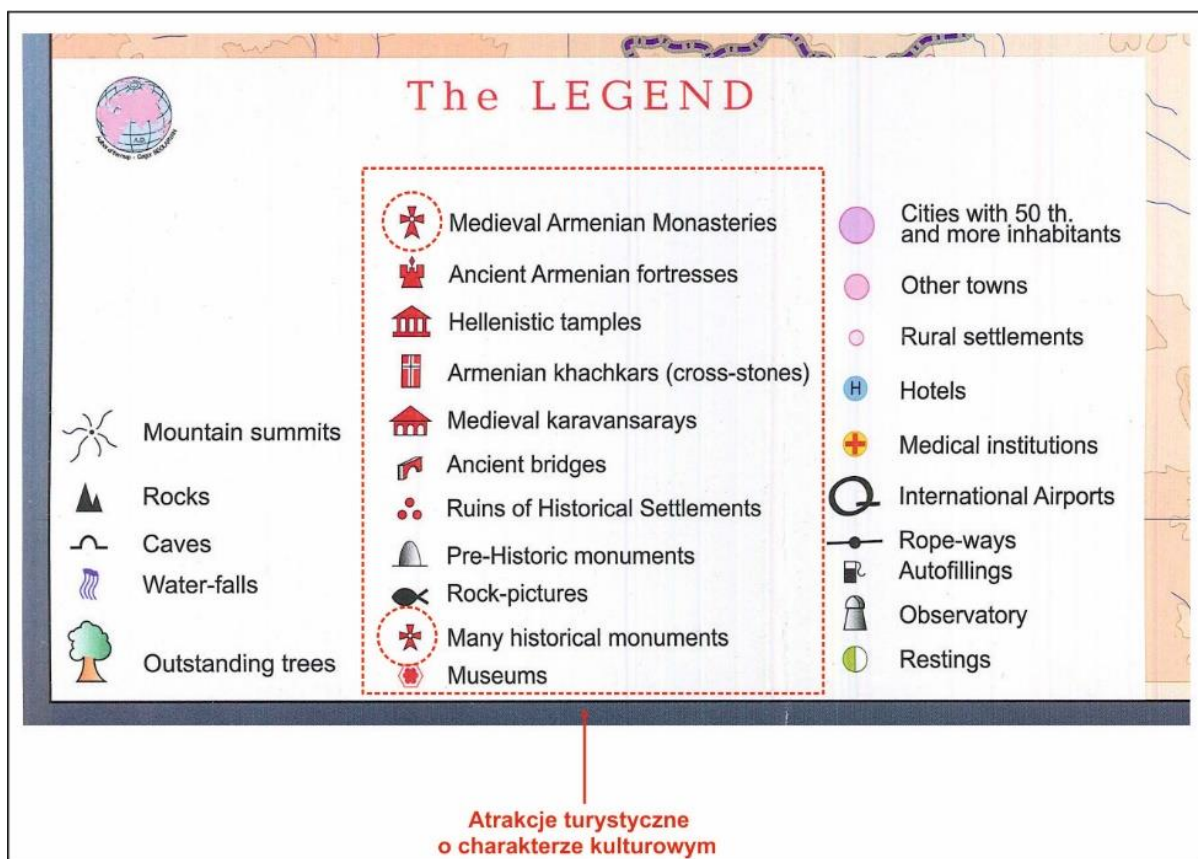
miejscościami. Co to w praktyce oznacza? A mianowicie to, że korzystając z takiej mapy np. podczas planowania podróży turysta nie otrzymuje informacji ile czasu może zająć przejazd z miejscowości X do miejscowości Y, czy dany odcinek można pokonać (w rozsądnym czasie) pieszo, rowerem, czy samochodem itp.

Z tego co wyżej napisano wynika, że co prawda mapa *Map of Armenia & Yerevan* ma postać mapy turystycznej o charakterze przeglądowym z wyraźnie wyróżnionymi atrakcjami kulturowymi, to jednak – mimo swojego ogólnogeograficznego charakteru – nie nadaje się do prawidłowego przygotowania się do wyjazdu w celu odwiedzenia zabytków sakralnych Armenii. Należy uznać, że o ile może ona być przydatna na etapie planowania wyjazdu, to już podczas programowania (kiedy np. oblicza się kilometraż i czas przejazdu) nie ma na niej niezbędnych dla realizacji tego celu informacji. Można więc przyjąć, że po ogólnym ustaleniu przez przygotowującego się do wyjazdu turysty, co jest przedmiotem jego zainteresowania, będzie on zmuszony do sięgnięcia do przewodników i innych map (drogowych, topograficznych), aby był w stanie zrealizować swoje oczekiwania. Gwoli ścisłości należy dodać, że użyteczność mapy, której wycinki przedstawiono na rycinach 5 i 6, pojawia się ponownie na etapie wspomnień z wyjazdu (*recollection stage* według G. F. McCleary'ego Jr.).

Rycina 5. Wycinek mapy turystycznej *Map of Armenia & Yerevan* (Armenia)

Źródło: opracowano na podstawie *Map of Armenia & Yerevan*, Nueva Vista, Yerevan, bez roku wydania, bez podanej skali.

Rycina 6. Znaki przedstawiające atrakcje turystyczne o charakterze kulturowym na mapie *Map of Armenia & Yerevan* (Armenia). W części dotyczącej atrakcji kulturowych kółkiem zaznaczono te znaki, które mają taką samą formę graficzną, a zostały opisane w różny sposób
Źródło: opracowano na podstawie *Map of Armenia & Yerevan, Nueva Vista, Yerevan*, bez roku wydania, bez podanej skali.

Rycina 7. Okładka i fragment mapy *Hrady a zámky České republiky* (Czechy)
 Źródło: odrys autorski na podstawie *Hrady a zámky České republiky*, B.A.T. Program s.r.o., Rožnov pod Radhoštěm, 1999, 1:1 000 000.

Rycina 7 przedstawia okładkę i fragment mapy *Hrady a zámky České republiky*, która wydana została w ramach serii map dla turystów interesujących się turystyką kulturową. W ramach tej serii wydano również mapy poświęcone zabytkowym mostom, zabytkom

przemysłu i techniki, miejscom, gdzie toczono bitwy itp. Mapa *Hrady a zámky České republiky* jest w skali 1:1 000 000 i poza mapą przedstawiającą rozmieszczenie zamków i pałaców w prawej górnej części arkusza zamieszczono mapę z podziałem Czech na jednostki podziału administracyjnego, które zaznaczono wykorzystując metodę chorochromatyczną (przy każdym powiecie podano ponadto oznaczenia stosowane na tablicach rejestracyjnych pojazdów). Jak wynika z przedstawionego wycinka mapy, jest ona wielobarwna a zamki i pałace o szczególnej atrakcyjności turystycznej zostały na niej przedstawione w postaci rysunków panoramicznych. Metodą sygnatur punktowych (symbolicznych) zaznaczono na mapie (kolejno): pałace (kolor czerwony), uzdrowiska (kolory czerwony i niebieski), zamki, ruiny zamków i twierdze (wszystkie sygnatury w kolorze czarnym), przejścia graniczne (kolor czerwony), miejsca wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, klasztory (w obu przypadkach użyto koloru czarnego) oraz miasta uznane za rezerваты kulturowe (kolor czerwony). Z tego co napisano wynika, że kolejność sygnatur w legendzie jest przypadkowa, a jej autorzy nie kierowali się ani przesłankami wynikającymi z charakteru obiektów, ani związanymi z kwestiami graficznymi. O ignorowaniu zasad logiki może świadczyć m.in. ułożenie sygnatury przedstawiającej uzdrowiska między sygnaturami dotyczącymi pałaców i zamków oraz umieszczenie sygnatury poświęconej klasztorom między sygnaturą przedstawiającą miejsca z Listy Światowego Dziedzictwa UNESCO a sygnaturą obejmującą historyczne miasta objęte ochroną konserwatorską. Na mapie ukazano również ważniejsze miejscowości, rzeki, lasy i rzeźbę terenu (techniką przypominającą cieniowanie oraz z podaniem wysokości ważniejszych wzniesień), ważniejsze linie kolejowe i drogi oraz granice państwa.

Na drugiej stronie arkusza mapy (która ma wymiary 64 cm x 45 cm) w układzie alfabetycznym opisano wszystkie obiekty przedstawione w formie winietek na mapie, jeszcze raz zamieszczając symbolizującą je winietkę i podając informacje pozwalające na zlokalizowanie danego zamku czy pałacu na mapie.

Należy wspomnieć, że mapa *Hrady a zámky České republiky* jest w trzech językach – czeskim, angielskim i niemieckim (co zresztą zostało zaznaczone w górnej części okładki). Dotyczy to zarówno legendy, jak i opisów poszczególnych obiektów na drugiej stronie mapy.

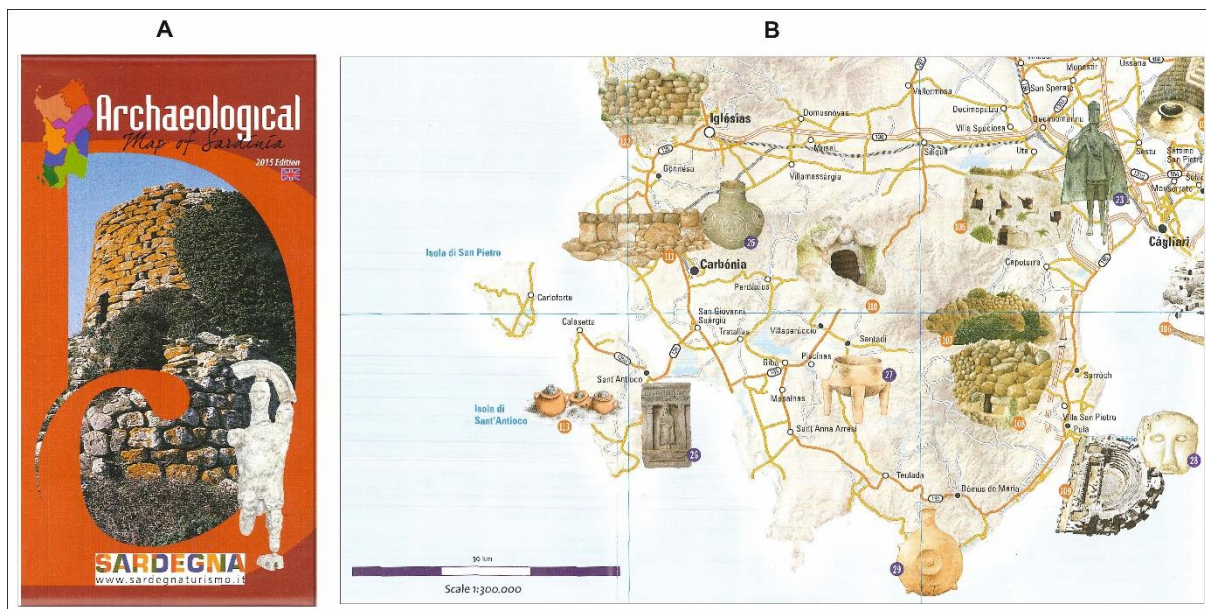
Na zakończenie należy dodać, że autorzy mapy w interesujący sposób zaprojektowali tylną okładkę. Jest ona utrzymana w podobnej kolorystyce jak przednia okładka (niebiesko-żółtej), ale zamiast zdjęć są na niej trzy mapy. W jej górnej części jest mapa świata z zaznaczoną Europą (w odwzorowaniu Eckerta lub zbliżonym do niego), środkową zajmuje mapa Europy z zaznaczonymi Czechami, a w dolnej części okładki jest mapa Czech z zaznaczonymi autostradami.

Z tego co wyżej napisano mapa *Hrady a zámky České republiky* nadaje się do wykorzystania według propozycji G. F. McCleary'ego Jr. w aż pięciu (spośród sześciu) etapów aktywności związanej z turystyką. Na pewno na etapach pojawienia się myśli o wyjeździe (*anticipation stage*) i planowania wyjazdu (*planning stage*). Ponieważ do właściwej mapy dołączona jest schematyczna mapa Czech z autostradami, może ona być również przydatna na etapach etap dojazdu do wybranego miejsca (*travel-to stage*) i etapie powrotu (*travel-from stage*). Z całą pewnością, między innymi z tego powodu, iż winietki przedstawiające zamki mogą przywoływać w pamięci turysty pobyt w nich, mapa *Hrady a zámky České republiky* może być także wykorzystywana na etapie wspomnień z wyjazdu (*recollection stage*). Tym samym jedynym etapem w procesie opisywanym przez G. F. McCleary'ego Jr., podczas którego mapa zamków i pałaców Czech nie może być wykorzystywana jest etap pobytu w wybranym miejscu (*on-site activities stage*), co jest całkowicie zrozumiałe biorąc pod uwagę fakt skali, w jakim została ona wykonana (1:1 000 000).

Kolejnym przykładem mapy dotyczącej konkretnej kategorii w ramach turystyki kulturowej jest wydana we Włoszech mapa *Archaeological map of Sardinia*. Jak wskazuje

nazwa, jest ona adresowana do turystów zaciekawionych archeologią. Z okładki mapy i jej fragmentu przedstawionych na rycinie 8 wynika, że faktycznie tak jest. Oczywiście dla prawdziwych archeologów i zaawansowanych hobbystów tytuł mapy jest „na wyrost” (choćby ze względu na zbyt ogólną skalę), ale dla turystów ineresujących się archeologią może ona być całkiem przydatna. Przede wszystkim z kilku względów. Po pierwsze, rozwiązanie w postaci winietek pozwala dostrzec, jakie są przewodnie walory archeologiczne danego miejsca. Po drugie, wyróżnione w ten sposób miejsca/miejscowości są dodatkowo opisane kolejnymi numerami, które są na różnym tle, gdyż dotyczą różnych epok i kultur. Po trzecie, podkład mapy jest utrzymany w spokojnej tonacji, która nie zakłóca odbioru wzrokowego znaków, które są główną treścią mapy. Po czwarte wreszcie, mapa posiada skalę w postaci podziałki liniowej, co powinno turyście ułatwić pomiar odległości.

Podsumowując mapa *Archaeological map of Sardinia*, podobnie jak wcześniej omówiona mapa spełnia pięć spośród sześciu kryteriów przydatności map turystycznych, jakie zaproponował G. F. McCleary.

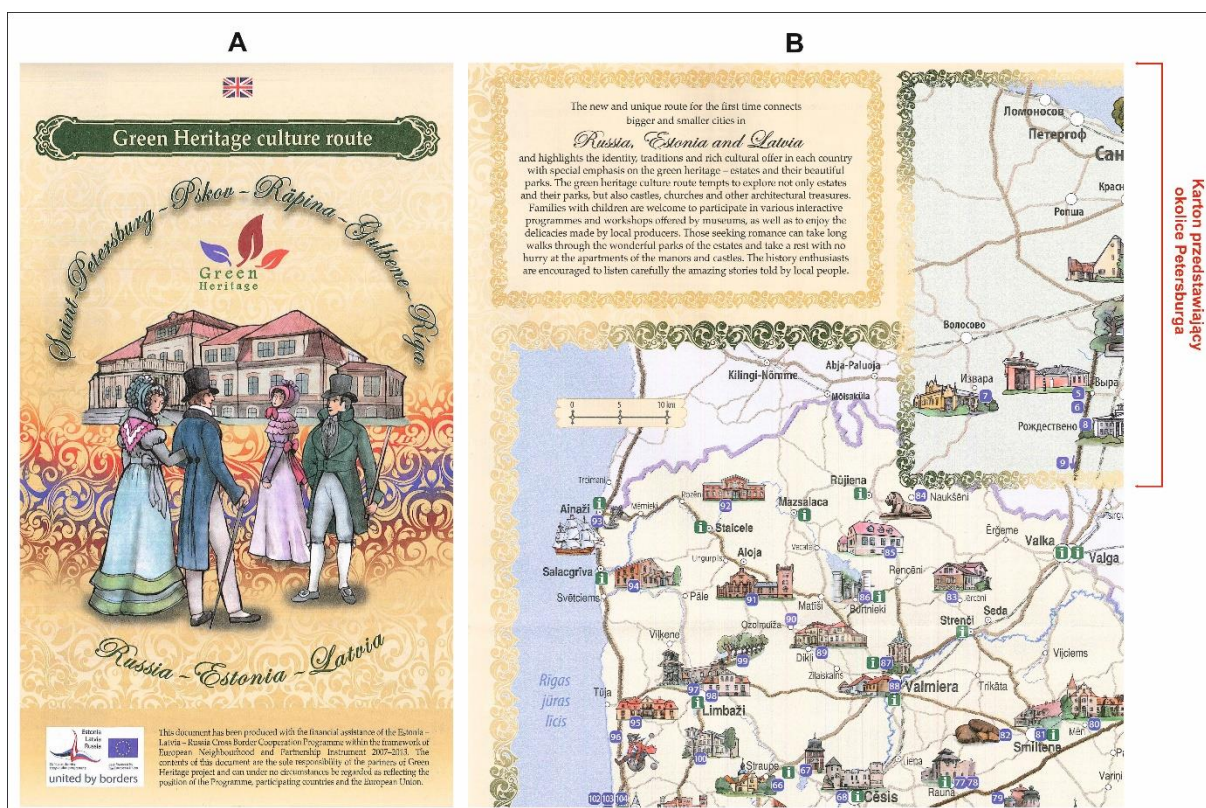
Rycina 8. Okładka i fragment mapy *Archaeological map of Sardinia*

Źródło: opracowano na podstawie *Archaeological map of Sardinia*, Regione Autonoma de Sardinia, Assessoradu de su Turismu, Artesania e Cummértziu/Regione Autonoma della Sardegna, Assessorato del Turismo, Artigianato e Commercio, Cagliari, 2015, skala 1:300 000.

Na rycinie 9 przedstawiono okładkę i wycinek wydanej na Łotwie mapy *Green Heritage cultural route. Saint-Petersburg – Pskov – Rāpina – Gulbene – Rīga*. Mapa ta jest interesująca z kilku powodów. Jest ona przykładem coraz większej grupy map turystycznych, które co prawda nie formą (gdyż nie mają postaci map wstępowych), ale ogólnym przesłaniem i treścią nawiązują do dawnych *itineraria*. Przedstawiają one przebieg tras/szlaków turystycznych, które z reguły dotyczą albo sfery atrakcji kulturowych (jak wyżej przedstawiona mapa), albo mają charakter ogólnokrajoznawczy. Drugim powodem, dla którego mapa ta jest warta poświęcenia nieco więcej uwagi jest jej okładka. Można sądzić, że przedstawienia na niej osób w strojach przypominających epokę *empire* na tle rezydencji wiejskiej ma korespondować z treścią mapy i jej tytułem. Przechodząc do tytułu warto zwrócić uwagę, że zwrot „Green Heritage cultural route” można odebrać jako adresowany do dwóch, nie muszą one być rozłączne, kategorii turystów. Zainteresowanych turystyką kulturową i/lub zainteresowanych tzw. ekoturystyką. Trzecią przyczyną, dla której ta mapa jest ciekawa, jest – co zresztą widać na wycinku – utrzymanie elementów dodatkowych, w tym przypadku ramek, w konwencji nawiązującej do jej treści, tytułu i okładki. Na zakończenie omawiania mapy na rycinie 9 należy jeszcze zwrócić uwagę,

że prezentowane na niej atrakcje kulturowe, podobnie jak na dwóch wcześniejszych rycinach, zostały przedstawione w formie winiet. Godne odnotowania jest również zamieszczenia podziałki liniowej, która dla większości użytkowników map i planów jest bardziej przyjazna niż skala wyrażona w postaci liczbowej lub tzw. skala mianowana.

Na podstawie tego co wyżej napisano należy uznać, że mapa *Green Heritage cultural route. Saint-Petersburg – Pskov – Rāpina – Gulbene – Rīga* może być przydatna przede wszystkim na etapach pojawienia się myśli o wyjeździe (*anticipation stage*) i planowania wyjazdu (*planning stage*), a także na etapie wspomnień z wyjazdu (*recollection stage*). Z powodu zbyt małej skali jej przydatność podczas samej podróży wydaje się być ograniczona.

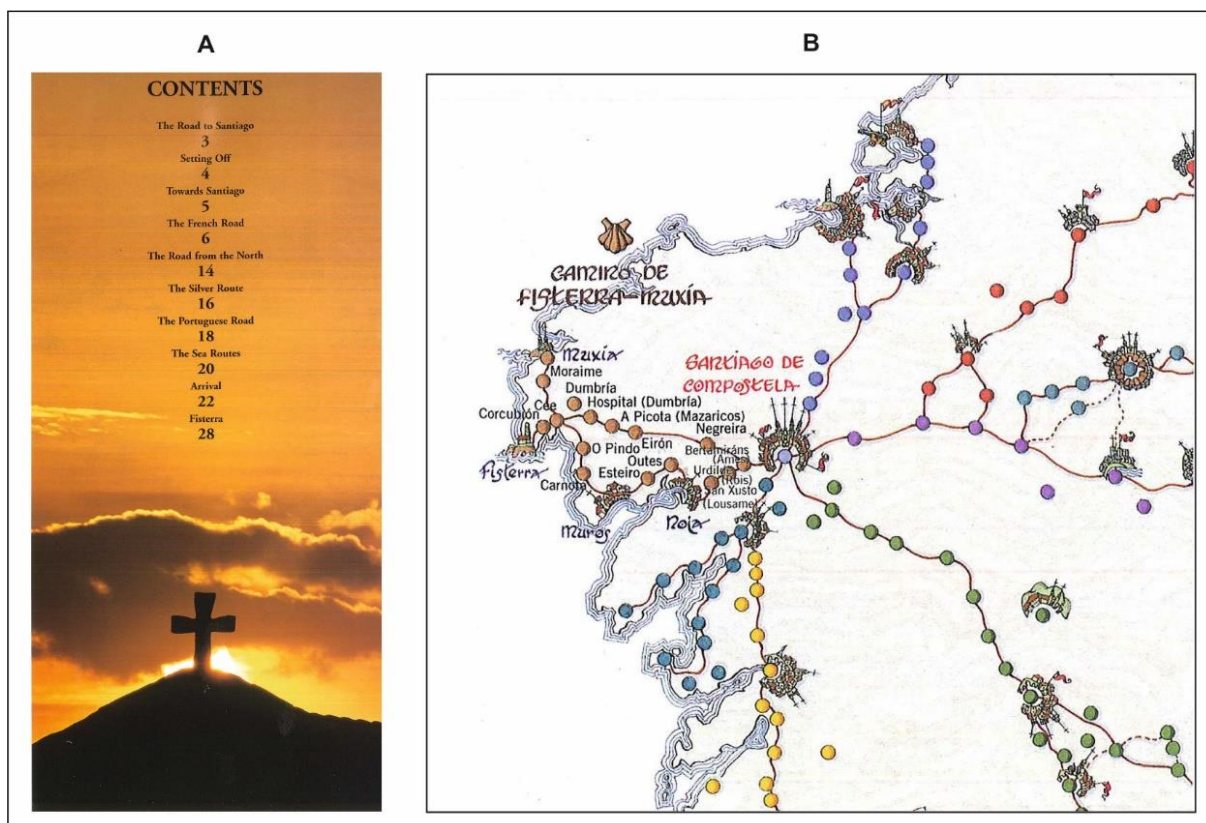

Rycina. 9. Okładka i fragment mapy *Green Heritage cultural route. Saint-Petersburg – Pskov – Rāpina – Gulbene – Rīga*

Źródło: opracowano na podstawie *Green Heritage cultural route. Saint-Petersburg – Pskov – Rāpina – Gulbene – Rīga*, Vidzeme Tourism Association, Cēsis, 2014, podziałka liniowa.

Tematyce szlaków kulturowych poświęcona jest również mapa, której wycinek zamieszczona na rycinie 10. Pochodzi ona z broszury poświęconej Drodze Świętego Jakuba (Droga Jakubowa) obejmującej trasy na terenie północno-zachodniej Hiszpanii. W lewej części ryciny przedstawiono spis treści folderu *The road to Santiago, Galicia. Pórtico de la Gloria* (Hiszpania), który składa się z opisu oraz z dołączonych do nich schematycznych mapek i hiszpańskich tras ogólnoeuropejskiego szlaku *Camino de Santiago*, jak również przebiegu trasy *Fisterra-Muxía*. Na części ryciny oznaczonej jako B miejscowości położone przy trasie *Fisterra-Muxía* zostały zaznaczone sygnaturami punktowymi geometrycznymi i opisane, natomiast miejscowości przy innych trasach jedynie zaznaczone (takie rozwiązanie przyjęto na wszystkich mapkach ukazujących przebieg tras składających się na Drogę Świętego Jakuba). Prezentowany na rycinie fragment mapy zawiera jeden ważny element. Uważny czytelnik może zauważyć, że w lewej górnej części mapy (trasa *Fisterra-Muxía*) miejscowości zostały zaznaczone sygnaturami punktowymi geometrycznymi (brązowe kółka) i dodatkowo opisane, natomiast w innych jej częściach jedynie zaznaczone różnokolorowymi

kółkami (w zależności od trasy). Takie rozwiązanie ma dwie zalety: (1) zagęszczenie treści powoduje, iż odbiorca mapy niejako automatycznie kieruje wzrok właśnie w to miejsce, (2) brak – w tym przypadku można przyjąć, że zbytecznych – opisów w pozostałych częściach mapy pozwala na uniknięcie zjawiska tzw. redundacji, czyli przeciążenia („przeładowania”) mapy treścią, która nie jest konieczna dla jej prawidłowego odbioru. Zastanawiając się nad sposobem wykorzystania mapy *The road to Santiago, Galicia. Pórtico de la Gloria* można przyjąć, że – ponieważ jest ona *de facto* częścią folderu z licznymi informacjami może być użyteczna zarówno na etapach pojawienia się myśli o wyjeździe, planowania wyjazdu i wspomnień z wyjazdu, jak i – właśnie z powodu towarzyszących mapie dodatkowych informacji – podczas samej podróży.

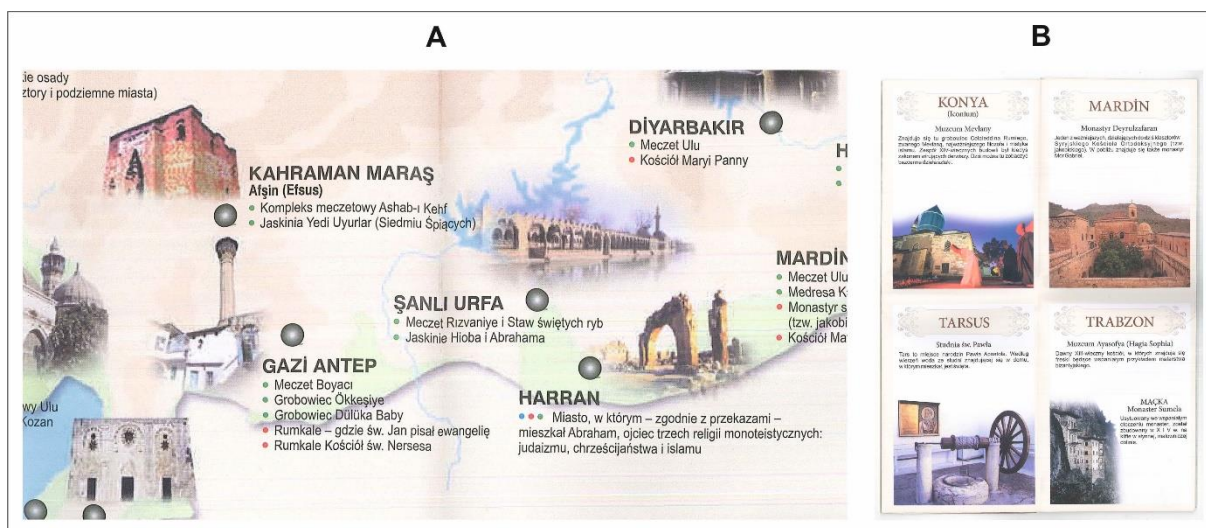

Rycina 10. Fragment folderu *The road to Santiago, Galicia. Pórtico de la Gloria* (Hiszpania). A – spis treści tras składających się na hiszpański odcinek Camino de Santiago (Droga Świętego Jakuba, Droga Jakubowa). B – trasa Fisterra-Muxía z zaznaczonymi i opisanym miejscowościami.

Źródło: opracowano na podstawie The road to Santiago, Galicia. Pórtico de la Gloria, TURGALICIA, Dirección Xeral de Turismo, Santiago de Compostela, 1998, bez podanej skali.

Ostatnia mapa jaka będzie przedmiotem analizy została wydana w Turcji, ale jest w polskiej wersji językowej. Nosi ona tytuł *Miejsca kultu religijnego w Turcji*. Na rycinie 11 przedstawiono fragment tej mapy obejmujący tereny graniczące z Syrią, a także wycinek z informacjami opisowymi (i zdjęciami) o obiektach polecanych turystom do odwiedzenia. Mapa ta bardzo znacznie różni się od wcześniej omówionych. Przede wszystkim dlatego, iż jej treść stanowią przede wszystkim ilustracje graficzne przedstawiające główne atrakcje kulturalno-religijne Turcji. Nie ma na niej ważniejszych szos, lotnisk itp., a miasta zostały dobrane pod kątem, czy są w nich obiekty zgodne z tytułem mapy, czy też nie ma ich. Również brak skali, co zważywszy na powierzchnię Turcji jest dużym uchybieniem, stanowi o tym, iż pod względem kartograficznym mapa ta może być przydatna tylko na etapach pojawienia się myśli o wyjeździe, planowania wyjazdu i wspomnień z wyjazdu. Można więc

postawić pytanie, po co została ona przywołana?. Odpowiedź jest następująca: przy redagowaniu mapy *Miejsca kultu religijnego w Turcji* wykorzystano techniki prezentacji graficznej, które mają mało wspólnego z klasycznymi mapami, za to mieszczą się w sposobie prezentacji, która nosi nazwę geowizualizacji. Chociaż podobne rozwiązania były stosowane już na wcześniej prezentowanych mapach, ale były na nich również formy przekazu typowe dla tradycyjnej kartografii. Na mapie *Miejsca kultu religijnego w Turcji* klasyczne formy prezentacji kartograficznej zostały bardzo zredukowane.

Rycina 11. Fragment mapy *Miejsca kultu religijnego w Turcji*

Źródło: opracowano na podstawie *Miejsca kultu religijnego w Turcji*, Ministerstwo Kultury i Turystyki Republiki Turcji. Generalna Dyrekcja ds. Informacji, Warszawa, 2015, bez podanej skali.

Geowizualizacja jako nowe źródło informacji o przestrzeni dla osób uprawiających turystykę kulturową

Przywołując przytoczony we wprowadzeniu do prezentowanego artykułu pogląd B. Medyńskiej-Gulij, iż geowizualizacja to nie tylko przedstawianie w formie wizualnej informacji dotyczących przestrzeni, ale także ułatwienie zrozumienia i przyswojenia wiedzy o środowisku geograficznym i tworzenie obrazów wizualnych., właśnie te dwie ostatnie kwestie są szczególnie ważne w kontekście turystyki kulturowej.

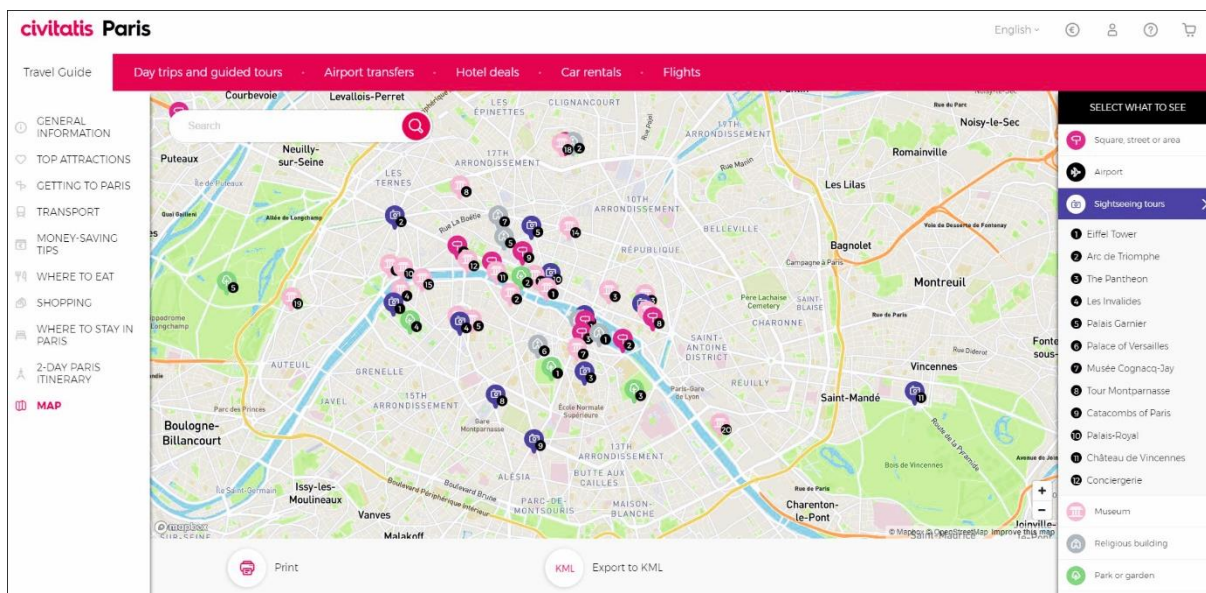
Już na samym wstępie należy zaznaczyć, że o rozwoju sposobów prezentacji wizualnej, które mieszczą się pod ogólną nazwą geowizualizacja zadecydował rozwój informatyki, a zwłaszcza grafiki komputerowej. Pozwoliły one na pojawienie się map cyfrowych, które mogą występować w dwóch postaciach: (1) jako tradycyjne mapy analogowe (wydane drukiem, tzw. mapy papierowe), które objęto skanowaniem i zamieszczono na stronach internetowych, a także (2) jako mapy od początku redagowane i wykonane z uwzględnieniem technik cyfrowych (wektorowe lub rastrowe) [Medyńska-Gulij 2012, s. 27], które można również nazwać nieanimowanymi mapami cyfrowymi.

Ponieważ mapy cyfrowe będące przetworzonymi mapami analogowymi mają te same cechy (poza nośnikiem, na jakim zostały zamieszczone) jak wcześniej omówione „mapy tradycyjne”, w przedstawianym artykule postanowiono je pominąć.

Mapy wykonane w technice cyfrowej można podzielić na mapy nieanimowane oraz mapy animowane. Wśród tych drugich można wyróżnić mapy animowane nieinteraktywne, mapy animowane interaktywne, a także mapy multimedialne [Medyńska-Gulij 2012, s. 27], które można uznać za szczególnie istotne w kontekście geowizualizacji.

Jako pierwszą mapę noszącą cechy środków przekazu wizualnego objętego określeniem „geowizualizacja” zaprezentowano w poniższym artykule mapę interaktywną Paryża, która jest zamieszczona na portalu *Paris by CIVITATIS*. Należy on do firmy Civitatis Tours S.L. (Hiszpania, Madryt), która zajmuje się rezerwowaniem on-line noclegów, wycieczek itp.

Ponieważ nie jest to firma zajmująca się kartografią (obojętne, czy „tradycyjną”, czy komputerową), proponowana przez nią mapa należy do najprostszych, jakie mogą być wśród środków przekazu geowizualnego.

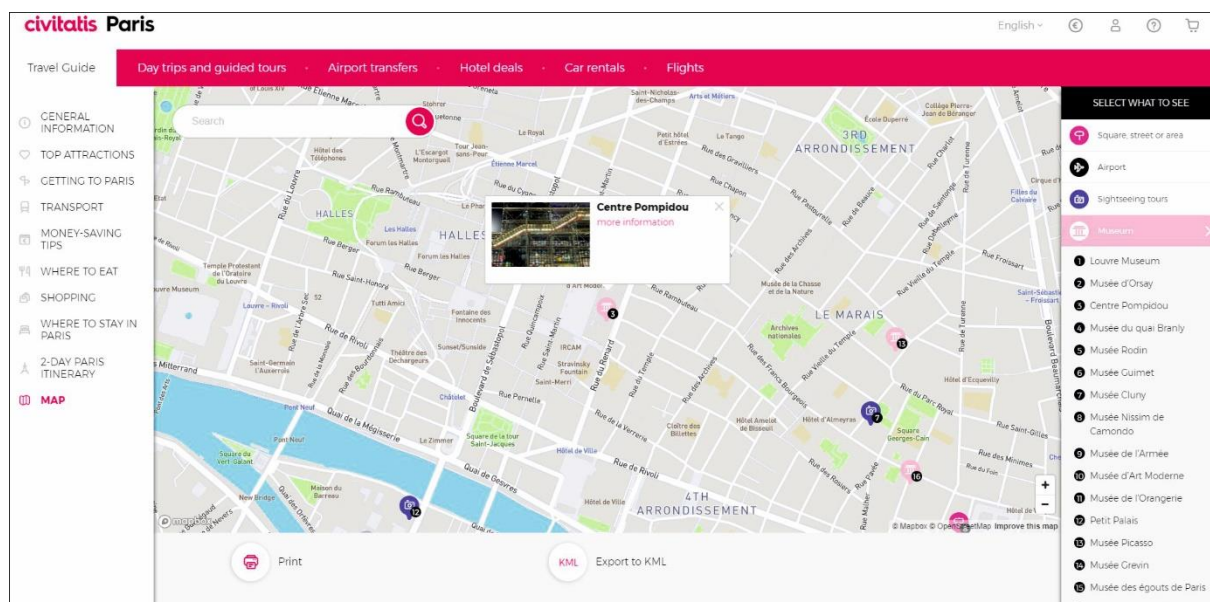

Rycina 12. Rzut z ekranu monitora interaktywnego planu Paryża z portalu *Paris by CIVITATIS*. Na rycinie przedstawiono obraz po wybraniu z listy w prawej części ekranu opcji „Sightseeing tours”.

Źródło: opracowano na podstawie <https://www.introducingparis.com/map> (02.10.2018).

Fragment mapy⁵ przedstawionej na rycinie 12 pojawia się na ekranie, gdy użytkownik „wejdzie” na stronę dotyczącą atrakcji kulturowych Paryża. Po lewej stronie ekranu są opcje dotyczące różnych kwestii mogących interesować turystę (np. „Transport”, „Where to eat” itp.), w jego prawej części opcje dotyczące ulic, placów i dzielnic, lotnisk, grupowego zorganizowanego zwiedzania miasta („Sightseeing tours”), muzeów, miejsc kultu religijnego oraz parków. Na górze ekranu są natomiast opcje dotyczące wycieczek po mieście, dojazdu z/do lotniska, hoteli, wypożyczania samochodów i połączeń lotniczych. Ponadto w dolnym prawym rogu jest „suwak” pozwalający powiększyć lub pomniejszyć obraz przedstawiany na ekranie. Natomiast w górnym lewym rogu jest wyszukiwarka, która w omawianym przypadku wyszukuje wyłącznie miejscowości położonych na terenie Francji, co jest nieco mylące. Np. po wpisaniu paryskiego Centrum Pompidou (Centre Pompidou) wyszukiwarka w ogóle nie reaguje. Na mapie przedstawiono obiekty, które mogą zainteresować turystę i które zostały zaznaczone na dwa sposoby: w postaci sygnatury punktowej oraz opisane numerem.

⁵ Termin „mapa” (a nie „plan”) jest w tym miejscu stosowany nie przez przypadek, gdyż jest to fragment mapy obejmującej cały świat należącej do OpenStreetMap.

Rycina 13. Rzut z ekranu monitora interaktywnego planu Paryża z portalu *Paris by CIVITATIS*. Na rycinie przedstawiono obraz po wybraniu z listy w prawej części ekranu opcji „Centre Pompidou”.

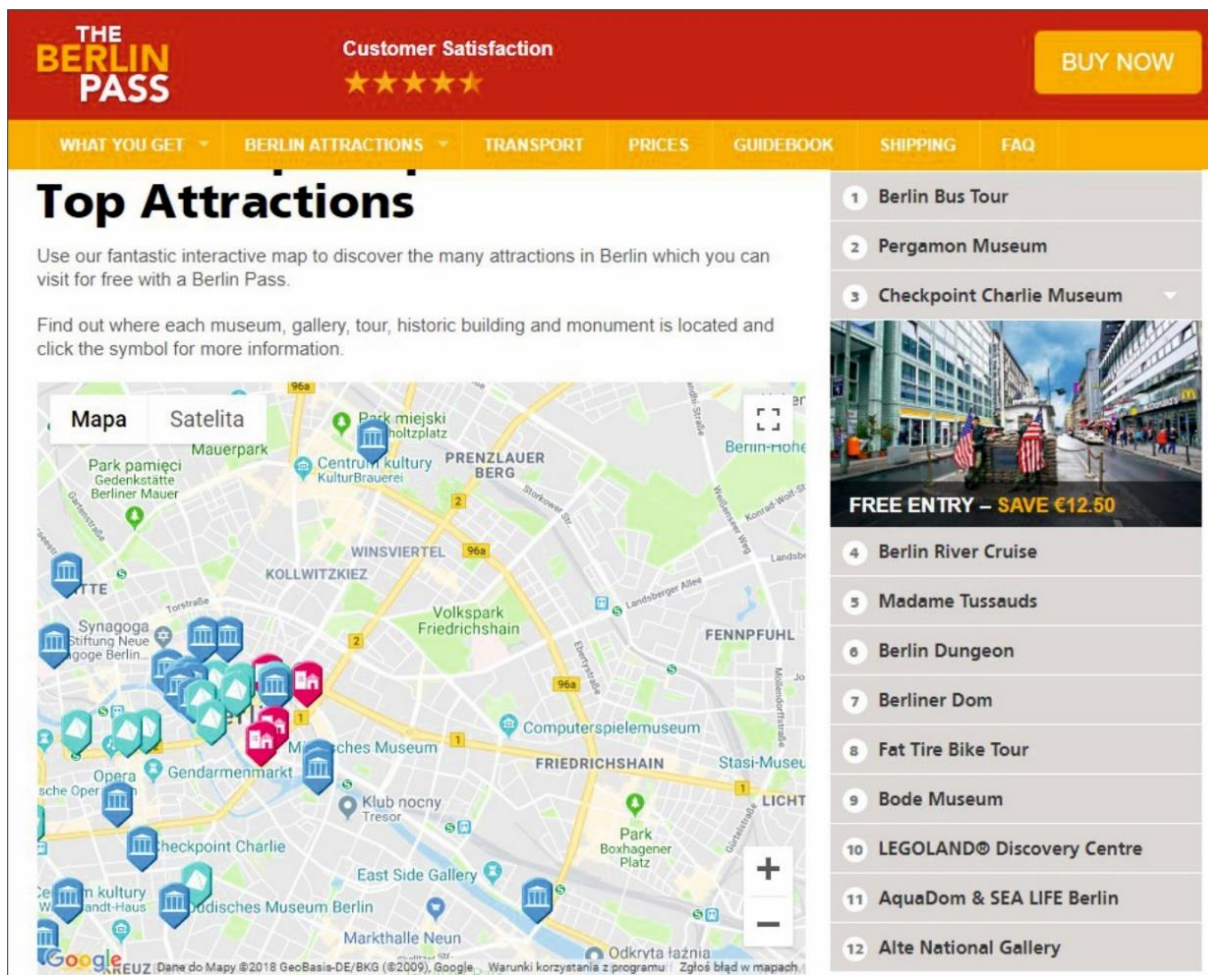
Źródło: opracowano na podstawie <https://www.introducingparis.com/map> (02.10.2018).

Aby lepiej ocenić przydatność opisywanego portalu w kontekście turystyki kulturowej, po powiększeniu mapy Paryża, wybrano na niej sygnaturę przedstawiającą wspomniane Centrum Pompidou. Można to zrobić zarówno „klikając” na odpowiednią nazwę w kolumnie po prawej stronie ekranu, jak i na sygnaturę na mapie. Po „wywołaniu” Centrum Pompidou obok miejsca gdzie się ono znajduje pojawia się ramka, która zawiera zdjęcie obiektu oraz daje możliwość uzyskania o nim dodatkowych informacji. Ponieważ wykraczają już one poza kwestie związane bezpośrednio z geowizualizacją należy jedynie nadmienić, że dotyczą one m.in. historii Centrum Pompidou, znajdujących się w nim zbiorów, możliwości dotarcia do niego transportem publicznym, godzin otwarcia, cen biletów itp. Do powyższych informacji dołączone są również zdjęcia, a na dole strony jest kolejna mapa Paryża z zaznaczonym położeniem Centrum Pompidou oraz odnośnikami do stron dwóch pobliskich muzeów (Musée du quai Branly oraz Musée d’Orsay).

Druga z przywołanych geowizualizacji dotyczy Berlina (rycina 14). Nie wdając się w szczegóły, warto jedynie zauważyć, że przyjęto na niej nieco inne rozwiązanie niż na mapie obejmującej Paryż. Mianowicie zdjęcie przedstawiający interesującą turystę atrakcję wyświetla się po prawej stronie mapy. W tym przypadku jest to Checkpoint Charlie Museum. Przy zdjęciu pojawia się automatycznie informacja o tym, iż wstęp do niego jest darmowy. Rozwiązanie takie jest o tyle przyjazne dla użytkownika strony The Berlin Pass, gdyż zdjęcie nie zasłania treści przedstawionej na mapie. Natomiast mankamentem jest to, iż turysta patrząc na mapę nie ma zaznaczonego miejsca, w którym znajduje się wybrane przez niego muzeum. Jest ono co prawda opisane na mapie i zaznaczone odpowiednią sygnaturą, ale sygnatura ta jest taka sama, jak te, które pokazują lokalizację innych muzeów. Znacznie lepiej byłoby, gdyby sygnatura przypisana do danego obiektu automatycznie była „podświetlona”. Problem ten został dostrzeżony już kilkanaście lat temu przez A. Browna i in., którzy zajmując się sygnaturami na mapach interaktywnych, stwierdzili, że najbardziej efektywne jest „podświetlanie” wybranej przez użytkownika sygnatury (jej rozjaśnianie lub przyciemnianie), „pogrubianie” (np. przez dodanie konturu) lub dodawanie trzeciego wymiaru, w taki sposób, aby wyróżniała się ona od innych znaków tego samego rodzaju, jakie zostały przedstawione na mapie lub planie [Brown i in. 2001, s. 68-69]. W praktyce oznacza to, że np. szara sygnatura symboliczna oznaczająca kościół w przypadku kościoła budzącego zainteresowanie turysty może być obwiedziona białym konturem, czy też

przyciemniona. Istotne jest jedynie, aby wybrany obiekt wyróżniał się spośród innych obiektów. W tym miejscu, ustosunkowując się do propozycji A. Browna i in., można przyjąć, że na mapach interaktywnych budzące zainteresowanie turysty obiekty mogą być również prezentowane w inny sposób, np. poprzez powiększenie obiektu, czy też powiększenie obszaru z wybranym obiektem.

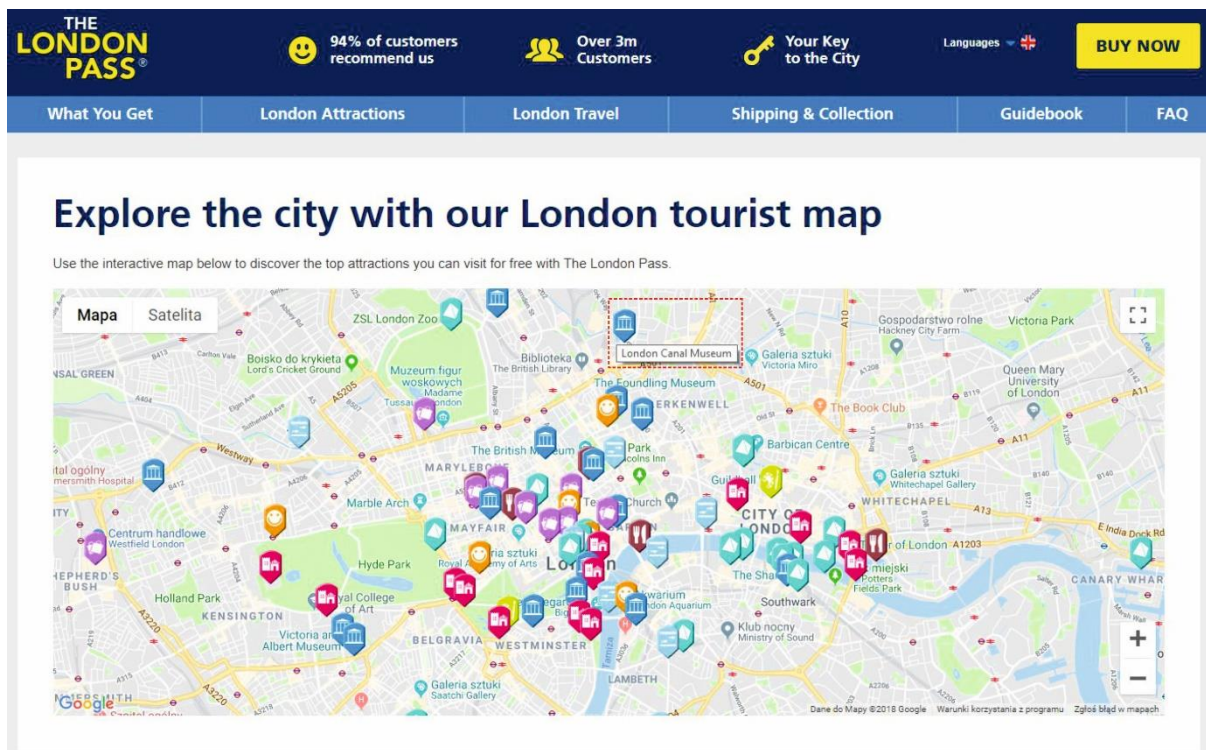
Opisując mapę Berlina należy zwrócić jeszcze uwagę na jedną rzecz. Otóż w lewym górnym rogu mapy jest możliwość wyboru przez użytkownika bądź wersji, kiedy to sygnatury przedstawiające atrakcje turystyczne są naniesione na mapę, bądź wybranie wariantu, kiedy to podkładem będzie zdjęcie satelitarne.

Rycina 14. Rzut z ekranu monitora interaktywnego planu Berlina z portalu Top attractions, The Berlin Pass. Na rycinie przedstawiono obraz po wybraniu z listy w prawej części ekranu opcji „Checkpoint Charlie Museum”

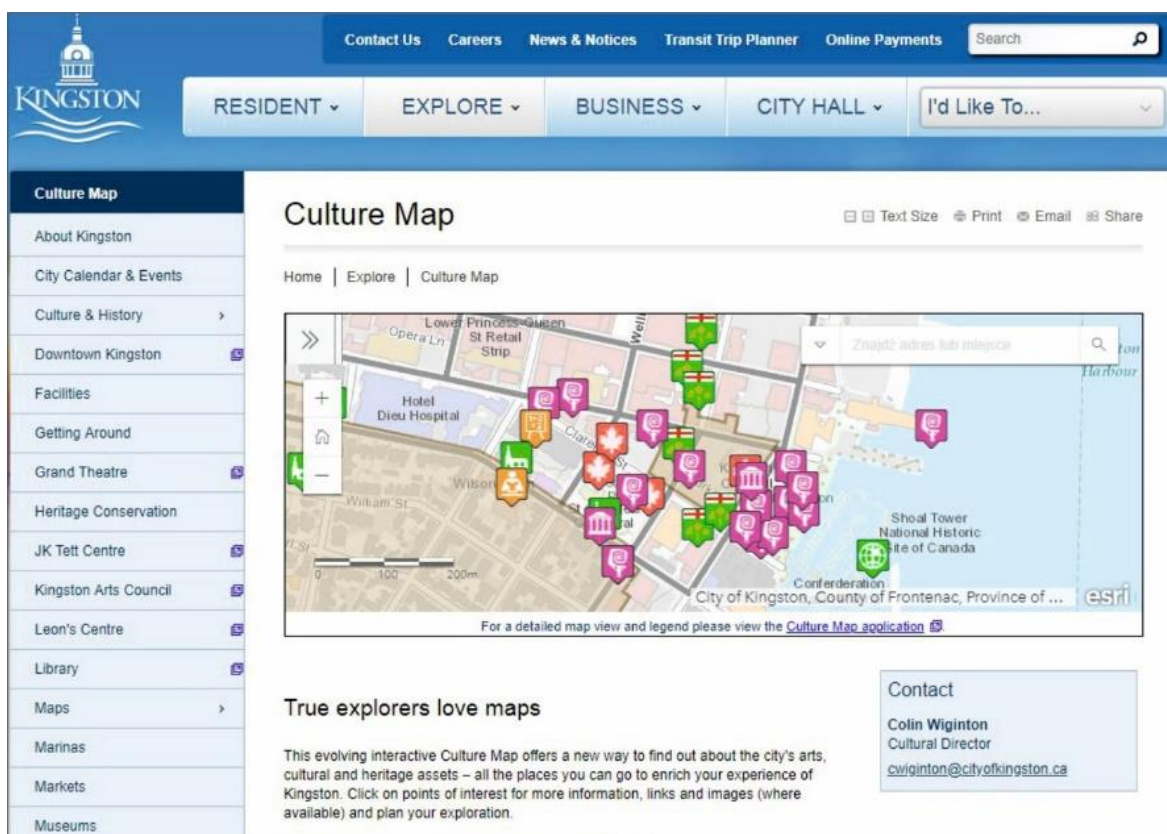
Źródło: opracowano na podstawie <https://www.berlinpass.com/berlin-tourist-map> (02.10.2018).

Jako trzeci przykład postanowiono przywołać mapę Londynu z portalu The London Pass (rycina 15). Można na niej dostrzec rozwiązanie, którego zabrakło na mapie Berlina. Mianowicie po wybraniu sygnatury pokazującej muzeum w północnej części śródmieścia Londynu, okazuje się, że jest to London Canal Museum, które zostało automatycznie opisane, po tym jak użytkownik „kliknął” na odpowiednią ikonę. Należy ponadto zwrócić uwagę, że atrakcje kulturowe zaznaczone na „Explore the city with our London tourist map”, podobnie jak w przypadku Berlina, mogą mieć jako podkład mapę albo zdjęcie satelitarne.

Rycina 15. Rzut z ekranu monitora interaktywnego planu Londynu z portalu The London Pass. Na rycinie przedstawiono obraz po wybraniu opcji pokazującej lokalizację „London Canal Museum” (zaznaczonego czerwoną ramką w górnej części mapy).

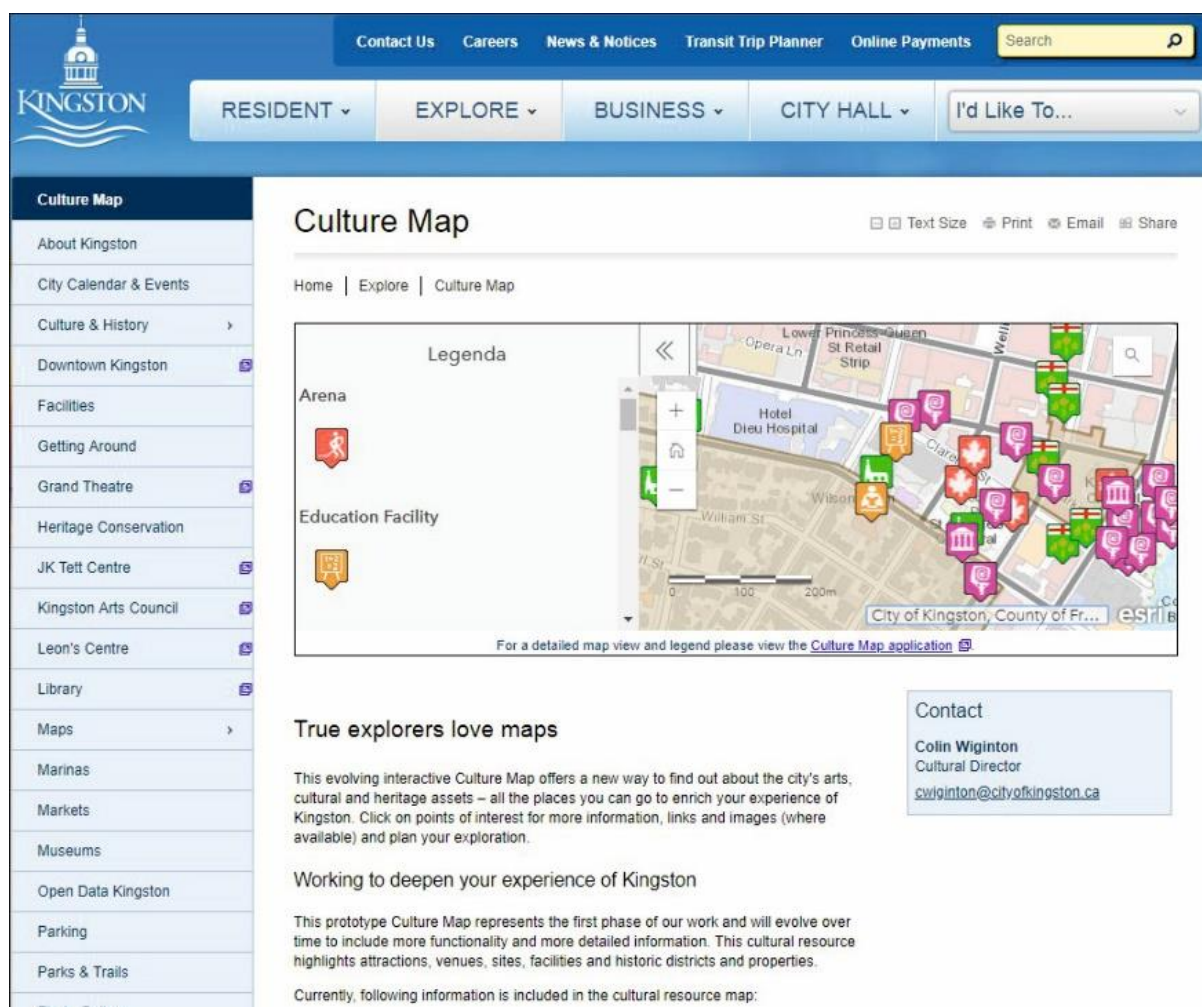
Źródło: opracowano na podstawie <https://www.londonpass.com/london-tourist-map> (02.10.2018).

Rycina 16. Rzut z ekranu monitora interaktywnego planu Kingston (Kanada, prowincja Ontario) z portalu administrowanego przez The Corporation of the City of Kingston.

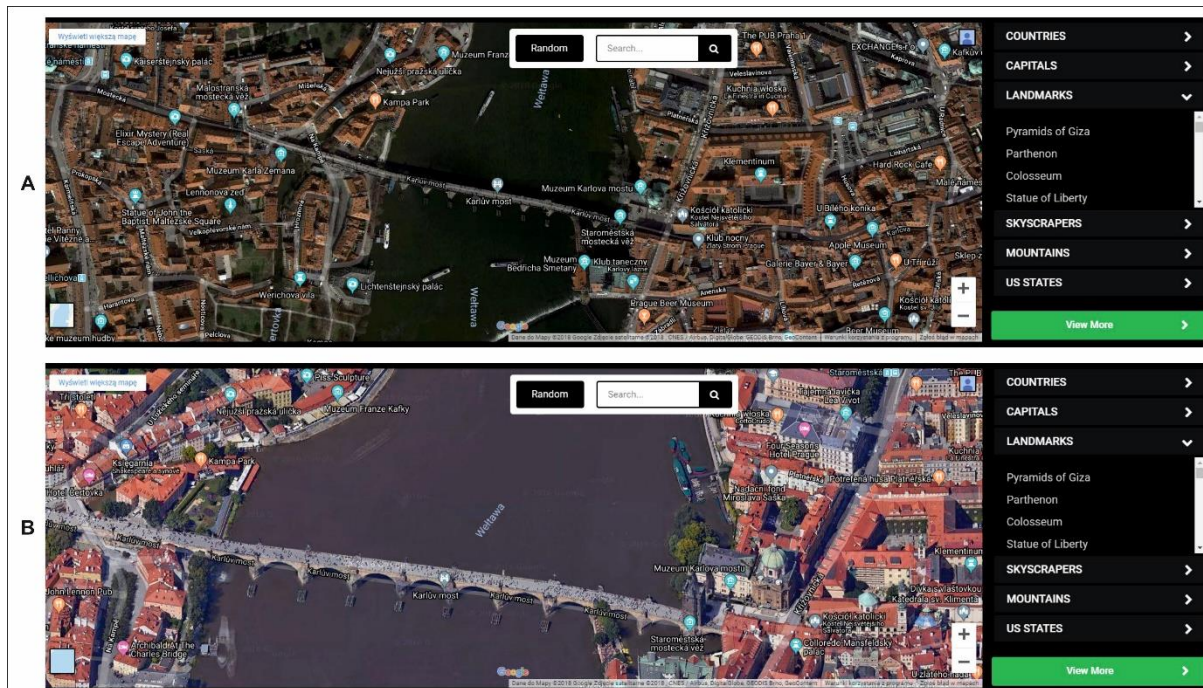
Źródło: opracowano na podstawie <https://www.cityofkingston.ca/explore/culture-map> (02.10.2018).

Kolejną mapą, która jest warta chwili uwagi, jest plan Kingston w Kanadzie (rycina 16). Jest on interesujący z kilku powodów. Po pierwsze, co może nie jest tak ważne z punktu widzenia kartografii i geowizualizacji, ale może ma wpływ na jakość mapy, została ona wydana i zamieszczona nie przez firmę komercyjną, ale przez władze publiczne. Po drugie, co może związane jest z tym co wyżej napisano, po wejściu na stronę można dostrzec pod mapą część tekstową zatytułowaną „True explorers love maps”. Pod tą nazwą znajdują się informacje całkiem prozaiczne, a mianowicie dotyczące zakresu działań władz miejskich dotyczących turystyki kulturowej. Uzupełnieniem tych informacji jest treść zawarta na lewo do mapy, gdzie jest wykaz obiektów w Kingston, które są atrakcjami turystycznymi. Przechodząc do omawiania właściwej mapy już na wstępie trzeba zauważyć, że w odróżnieniu od wcześniej opisywanych, ma ona podziałkę liniową (poniżej „suwaka”). Natomiast w prawym górnym rogu ma ona wyszukiwarkę, która jednak jest wykazem miejscowości na świecie (np. można w niej odnaleźć Spałę w powiecie tomaszowskim), a nie obiektów znajdujących się w Kingston. Na zakończenie omawiania planu Kingston warto jeszcze zwrócić uwagę na zwróconą w prawą stronę strzałkę, która znajduje się nad „suwakiem”. Po „kliknięciu” jej po lewej stronie mapy ukazuje się legenda, której wyświetlenie sprawia, iż treść wyświetlona wcześniej na mapie automatycznie przesuwa się na prawo. Oznacza to, iż użytkownik nie widzi około 1/3 treści, która chwilę przedtem była dla niego widoczna (rycina 17).

Rycina 17. Rzut z ekranu monitora interaktywnego planu Kingston (Kanada, prowincja Ontario) z portalu administrowanego przez The Corporation of the City of Kingston. Obraz po wybraniu ikony powodującej rozwinięcie legendy.

Źródło: opracowano na podstawie <https://www.cityofkingston.ca/explore/culture-map> (02.10.2018).

Rycina 18. Rzuty z ekranu monitora przedstawiające fragmenty geowizualizacji centralnej części Pragi zamieszczonej na portalu Earth 3D Map on Google+. A – obraz wyjściowy, B – obraz po powiększeniu.

Źródło: opracowano na podstawie:

<http://earth3dmap.com/maps/#?l=Czech%20Republic%20E2%80%93%20Prague> (02.08.2018).

Ostatnim przykładem geowizualizacji, jaki postanowiono przedstawić w poniższym tekście, jest wycinek mapy obejmujący centralną część Pragi (Czechy) (rycina 18). Jest na nim łączący Stare Miasto (po prawej stronie ekranu) i Małą Stranę (część lewa) Most Karola, który nie tylko jest cennym zabytkiem średniowiecznej architektury i budownictwa, ale przede wszystkim symbolem Pragi. Rzut ekranu oznaczony jako A przedstawia zdjęcie satelitarne (dla laika zdjęcie lotnicze wyglądałoby w tej skali podobnie), natomiast na rzucie B – po powiększeniu zdjęcia satelitarnego z rzutu ekranu opisanego jako A („suwak” jest w prawym dolnym rogu) – widać rejon Mostu Karola w wersji trójwymiarowej (3D).

W tym miejscu warto przytoczyć opinię A. Browna i in., którzy w swoim artykule podnieśli kwestię, że jedną z ważniejszych spraw dla użytkowników map w Internecie jest możliwość powiększania obiektów będących przedmiotem zainteresowania turystów. Wyróżnili oni trzy sposoby powiększania wybranych fragmentów mapy cyfrowej: powiększanie statyczne liniowe (*static linear zooming*), powiększanie statyczne skokowe (*static stepped zooming*) oraz powiększanie dynamiczne lub skalowanie animowane (*dynamic zooming/animated scalling*) [Brown 2001, s. 66-67]. Chociaż wspomniany podział powstał kilkanaście lat temu, jest nadal aktualny i nadaje się zarówno do rozwiązań stosowanych na mapach cyfrowych w Internecie, jak i w aplikacjach mobilnych, zwłaszcza wobec coraz większej popularności aplikacji pozwalających na otrzymanie obrazu 3D. Ma to duże znaczenie zwłaszcza dla turystów zainteresowanych np. architekturą, gdyż dzięki technologii 3D mogą oni nie tylko przybliżyć dany detal wystroju architektonicznego budynku, ale zobaczyć go w wersji trójwymiarowej.

Zakończenie

Porównując mapy analogowe z mapami cyfrowymi i środkami przekazu wizualnego składającymi się na geowizualizację można zauważyć, że te drugie bardziej odpowiadają potrzebom odbiorców, którzy nie mają odpowiedniego przygotowania kartograficznego, czy w ogóle geograficznego. Również osoby o mniejszym doświadczeniu w zakresie uprawiania turystyki chętniej korzystają z nowych technologii, niż z map „tradycyjnych”. Dotyczy to nie tylko osób interesujących się turystyką kulturową, ale praktycznie wszystkich turystów. Według D. Castaldini i in. [2005, s. 253] mapy powinny być bez kłopotu odczytywane przez turystę o średnim stopniu wykształcenia, a tym samym ich redaktorom powinno zależeć na tym, aby były one dla użytkowników „przyjazne” nie tylko w formie, ale i treści.

Inny, bardzo ważny problem, dotyczący map turystycznych z wykorzystaniem technologii informatycznych poruszył A. Zipf [2002, s. 333], który zwrócił uwagę na to, iż producenci aplikacji zajmują się przede wszystkim szczegółami technicznymi urządzeń, jakością świadczonych usług oraz prawidłowym wskazywaniem lokalizacji, w jakiej znajduje się użytkownik, a nie faktycznymi potrzebami turystów, ich nawykami kulturowymi itp. Zdaniem przytoczonego autora, jako jedna z pierwszych firm informatycznych, które zwróciły na to uwagę była Maporama, która jednak ograniczyła się do uwzględniania zależnych od kwestii kulturowych konotacji dotyczących kolorów.

Czym można wytłumaczyć tak gwałtowną popularność nowych technologii związanych z geowizualizacją? Według B. Li i in. [2005, s. 3-4] na pojawienie się nowych trendów w kartografii turystycznej istotny wpływ miały czynniki komercyjne. O ile przedtem redaktorzy map starali się realizować własne wizje dotyczącego tego, jak powinna wyglądać mapa turystyczna, o tyle obecnie przy opracowywaniu map przede wszystkim uwzględniają preferencje potencjalnych użytkowników. Oznacza to m.in., iż dokładność map zaczyna mieć mniejsze znaczenie niż ich czytelność. Jest to spowodowane tym, iż wielu turystów miało trudności w odczytywaniu informacji na dokładnych, ale przez to nieczytelnych dla nich, mapach. Co prawda pojawia się pytanie, czy przygotowywanie map dla odbiorców dysponujących ograniczoną wiedzą nie będzie miało wpływu na obniżenie się ich jakości, ale cytowani autorzy uważają, że nie musi tak być i twierdzą, że nadal twórcom map powinna przyświecać myśl, aby pełniły one nie tylko funkcje informacyjne, ale i edukacyjne. Jednocześnie zwracają oni uwagę na fakt, iż w opracowywaniu map czytelnych dla turystów dużą rolę mogą odegrać techniki komputerowe, w tym modele 3D [Li i in. 2005, s. 5-6]. Do kwestii wizualizacji z wykorzystaniem technologii 3D odniósł się Ł. Halik [2012], który zajął się porównaniem sposobu przedstawiania znaków na mapach analogowych oraz na mapach dołączanych do aplikacji mobilnych. Pierwsze na ogół są przedstawiane w postaci ortogonalnej z wyłączeniem rzutu perspektywicznego. Zdaniem Ł. Halika [2012] zasada ta jest stosowana także w urządzeniach mobilnych z wykorzystaniem „tradycyjnych” obrazów 3D. Jako przykład wspomniany autor przytacza rozwiązanie przyjęte w aplikacji AutoMapa [Halik 2012, s. 24, Fig. 3]. Inaczej jest w przypadku skorzystania z koncepcji rozszerzonej rzeczywistości, gdyż wtedy obraz staje się dynamiczny, co pociąga za sobą konieczność uwzględnienia tego zjawiska przy tworzeniu sygnatur [Halik 2012, s. 25-28]. O ile na mapach analogowych perspektywa jest stosowana przy założeniu geocentryczności, o tyle na wizualizacjach wykorzystujących technologię rozszerzonej rzeczywistości przyjmuje się założenie egocentryczności, czyli spostrzegania otoczenia tak, jak je widzi użytkownik mapy.

To co wyżej napisano nie oznacza jednak, iż geowizualizacja jest *panaceum* na bolączki dotyczące kartografię w jej dotychczasowym wydaniu. Problemem podnoszonym przez niektórych autorów jest np. kwestia, sprawiającej kłopoty w urządzeniach mobilnych, generalizacji rzeczywistej sytuacji przestrzennej. Chodzi o sposoby wyznaczania drogi

do celu, która często jest przedstawiona w przybliżeniu i nie uwzględnia np. trawników, wejścia do budynku itp. [Dillemuth 2005, s. 295-297].

Innym problemem jest zastosowanie przy wykonywaniu map turystycznych technik pozwalających na automatyzację procesu ich redagowania. Ch.-H. Lin i in. [2014, 19] zwracają uwagę na ścisłe związki, jakie występują między stosowaniem na mapach i planach turystycznych ikon przedstawiających konkretne obiekty, a możliwością wykorzystania jako materiałów podkładowych zdjęć zamieszczanych w Internecie na portalach Panoramio czy Flickr. Posługując się zdjęciami z tych portali, jak również stosując odpowiednie procedury matematyczne i geoinformatyczne wykazali oni na przykładzie Kenting National Park (Chiny, Tajwan) różnice w przedstawianiu rozmieszczenia atrakcji turystycznych na sporządzonych w ten sposób mapach, na mapach z bezpośrednim wykorzystaniem zdjęć wykonanych przez turystów i zamieszczonych na portalach Panoramio i z Flickr, jak również na mapach cyfrowych publikowanych w Internecie przez instytucje zajmujące się promocją turystyczną oraz na mapach turystycznych wydawanych drukiem [Lin i in. 2014, s. 25-26].

Ostatnią kwestią, która dotyczy nie tylko geowizualizacji, ale w ogóle map cyfrowych, jest problem dotyczący odpowiedzi na pytanie: kim są twórcy nowych form przekazu wizualnego. Na problem ten zwrócił już przed laty uwagę W. Pawlak [2000, s. 100], który w jednym ze swoich artykułów wyraził zastrzeżenia pod adresem tzw. map komputerowych, uważając, że część z nich jest co prawda dziełem geografów-kartografów i geodetów-kartografów, ale wiele jest przygotowywanych przez informatyków-grafików. Pisał on wówczas: „Dla tej skrajnej orientacji nie kartografów, lecz „infografików” zbędna jest metodyka kartografii, bo jest ona zawarta w użytkowanych programach, zbędna jest też poprawna terminologia kartograficzna, ponieważ wcześniej poznali oni terminologię informatyczną” [Pawlak 2000, s. 101]. Problem wykonywania map przez nie-kartografów dostrzegli również B. Medyńska-Gulij [2007], nazywając te działania „kompilowaniem kartograficznym”, a także M. Kukułka i D. Gotlib [2014], którzy opublikowali artykuł o tzw. neokartografii i jej wpływie na rozwój serwisów internetowych z mapami. Wyciągając wnioski wynikające z lektury przytoczonych wyżej tekstów, jak również na podstawie własnych obserwacji, autorowi przedstawianego artykułu nasunęła się refleksja, że „mapy” tworzone w ramach neokartografii są w pewnym stopniu odpowiednikiem szkiców i map rysowanych przed wiekami. Istotna różnica tkwi jednak w tym, iż tamte dzieła kartograficzne powstawały często bez użycia nawet najprostszych instrumentów geodezyjnych (np. kompasu, teodolitu, sekstantu), a ich twórcy nie znali pomiaru stolikowego i triangulacji. Natomiast pseudomapy wykonywane przez „neokartografów” powstają w czasach powszechnego dostępu do GPS, zdjęć lotniczych i satelitarnych itd.

Przedstawione wyżej zastrzeżenia do zmian, jakie można zaobserwować w kartografii turystycznej dotyczą w znacznej mierze map i środków typowych dla geowizualizacji wykorzystywanych przez turystów interesujących się turystyką kulturową. Wynika to z faktu, iż jest ona znacznie bardziej skomercjalizowana niż w kartografia topograficzna, a pod drugie – dla sporządzania map topograficznych należy jednak posiadać wiedzę nie tylko w zakresie informatyki i grafiki. Jednak mimo tych uwag, należy przyjąć, że mapy analogowe nie są w stanie zaspokoić potrzeb większości współczesnych turystów, gdyż ich preferencje są na tyle zróżnicowane, iż na tradycyjnych mapach nie ma znacznej części obiektów, które są atrakcjami turystycznymi [Grabler i in. 2008, s. 1]. Ponadto powszechna dostępność aplikacji mobilnych sprawia, że zarówno mapy analogowe, jak i różne środki przekazu wizualnego składające się na geowizualizację mogą być wykorzystywane praktycznie przez każdego i w każdych warunkach.

Bibliografia

- Brown A., Emmer N., van den Worm J., 2001, *Cartographic design and production in the Internet era: the example of tourist web maps*, „The Cartographic Journal”, 38, 1, s. 61–72.
- Buczowska K., 2008, *Turystyka kulturowa*, Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, Poznań.
- Castaldini, D., Valdati, J., Ilies, D. C., Chiriac, C., Bertogna, I., 2005, *Geo-tourist map of the natural reserve of Salse di Nirano (Modena Apennines, northern Italy)*, „Italian Journal of Quaternary Sciences”, 18, 1, s. 245–255.
- Conley T., 2007, *Early modern literature and cartography: an overview*, [w:] Woodward D. (red.) „Cartography in the European Renaissance. History of the cartography. Volume Three. Part 1”, The University of Chicago Press, Chicago & London, s. 401–411.
- Dillemuth J., 2005, *Map design evaluation for mobile display*, „Cartography and Geographic Information Science”, 32, 4, s. 285–301.
- Dubas J., Feldmann H-U., 1994, *Die erste Karte des Kantons Freiburg von Wilhelm Techtermann, 1578*, „Cartographica Helvetica: Fachzeitschrift für Kartengeschichte”, 9-10, Heft 10, s. 33–40.
- Grabler F., Agrawala M., Sumner R. W., Pauly M., 2008, *Automatic generation of tourist maps*, „ACM Transactions on Graphics (TOG) – Proceedings of ACM SIGGRAPH”, 27, 3 (August), 100, 100:1–100:11, <http://vis.berkeley.edu/papers/tmaps/tmaps-SIG08.pdf> (dostęp 26.07.2014).
- Guckelsberger K., 2013, *Das moderne Kartenbild von Europa auf der Carta Itineraria Waldseemüllers von 1511/1520*, „Cartographica Helvetica: Fachzeitschrift für Kartengeschichte”, 25-26, Heft 48, s. 34–40.
- Halik Ł., 2012, *The analysis of visual variables for use in the cartographic design of point symbols for mobile augmented reality applications*, „Geodesy and Cartography”, 61, 1, s. 19–30.
- Harley J. B., 1987, *The map and the development of the history of cartography*, [w:] Harley J. B., Woodward D. (red.), „Cartography in prehistoric, ancient, and medieval Europe and the Mediterranean. History of the cartography. Volume One”, The University of Chicago Press, Chicago & London, s. 1–42.
- Hüttermann A., 2002, *Tobias Mayer und seine Reisekarte von 1751*, „Cartographica Helvetica: Fachzeitschrift für Kartengeschichte”, 25-26, Heft 26, s. 13–22.
- Karamustafa A. T., 1992, *Military, administrative, and scholarly maps and plans*, [w:] Harley J. B., Woodward D. (red.), „Cartography in the traditional Islamic and South Asian societies. History of the cartography. Volume Two. Book One”, The University of Chicago Press, Chicago & London, s. 209–227.
- King D. A., Lorch R. P., 1992, *Qibla charts, Qibla maps, and related instruments*, [w:] Harley J. B., Woodward D. (red.), „Cartography in the traditional Islamic and South Asian societies. History of the cartography. Volume Two. Book One, The University of Chicago Press”, Chicago & London, s. 189–205.
- Kukułka M., Gotlib D., 2014, *Wpływ zjawiska neokartografii na rozwój serwisów internetowych udostępniających informacje przestrzenne*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, 46, 1, s. 34–46.
- Kupčík I., 1992, *Karten der Pilgerstrasse im Bereich der heutigen Schweiz und des angrenzenden Auslandes vom 13. bis zum 16. Jahrhundert*, „Cartographica Helvetica: Fachzeitschrift für Kartengeschichte”, 5-6, Heft 6, s. 17–28.
- Lanman J. T., 1981, *The religious symbolism of the T in T-O maps*, „Cartographica”, t. 18 (4), s. 18 – 22.
- Li B., Liu J., Shi L., 2005, *New development on tourist cartography*, „The 22nd International Cartographic Conference”, A Coruña, Spain, 9–16 July 2005, https://icaci.org/files/documents/ICC_proceedings/ICC2005/htm/pdf/oral/TEMA19/Session2/BIN LI.pdf (10.05.2014).
- Lin Ch.-H., Chen J.-Y., Hsu Sh.-S., Chung Y.-H., 2014, *Automatic tourist attraction and representative icon determination for tourist map generation*, „Information Visualization”, 13, 1, s. 18–28.
- Maqbul Ahmad S., 1992, *Cartography of al-Sharif al-Idrisi*, [w:] Harley J. B., Woodward D. (red.), „Cartography in the traditional Islamic and South Asian societies. History of the cartography. Volume Two. Book One”, The University of Chicago Press, Chicago & London, s. 156–174.
- Mączak A., 2001, *Peregrynacje, wojaże, turystyka*, Książka i Wiedza, Warszawa.

- McCleary Jr. G. F., 2009, *Confronting the tourist map: divergent purposes and disparate users*, „Proceedings of the 24th International Cartographic Conference”, Santiago de Chile, Chile, 15–21 November 2009, http://icaci.org/files/documents/ICC_proceedings/ICC2009/html/nonref/23_3.pdf (dostęp 26.07.2014).
- Medyńska-Gulij B., 2007, *Pragmatyczne podstawy kompilowania kartograficznego*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Seria Geografia nr 75, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Medyńska-Gulij B., 2012, *Kartografia i geowizualizacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Mikos von Rohrscheidt A., 2008, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy. Podręcznik akademicki*, Gnieźnieńska Wyższa Szkoła Humanistyczno-Menedżerska MILENIUM, Gniezno.
- Millard A. R., 1987, *Cartography in the ancient Near East*, [w:] Harley J. B., Woodward D. (red.), „Cartography in prehistoric, ancient, and medieval Europe and the Mediterranean. History of the cartography. Volume One”, The University of Chicago Press, Chicago & London, s.107-116.
- Ostrowski W., Paślowski J., 2006, *Przedmiot kartografii i jej powiązania z innymi naukami*, [w:] Paślowski J. (red.), „Wprowadzenie do kartografii i topografii”, Wydawnictwo Nowa Era. Redakcja Kartograficzna, Wrocław, s. 11-28.
- Pawlak W., 2000, *Problemy i zagrożenia współczesnej kartografii*, [w:] Pawlak W. (red.), 2000, „Złożoność, modelowanie, technologia, Główne problem współczesnej kartografii”, Uniwersytet Wrocławski, Pracownia Atlasu Dolnego Śląska i Zakład Kartografii, Wrocław, s. 99-116.
- Rogers J. M., 1992, *Itineraries and town views in Ottoman histories*, [w:] Harley J. B., Woodward D. (red.), „Cartography in the traditional Islamic and South Asian societies. History of the cartography. Volume Two. Book One”, The University of Chicago Press, Chicago & London, s. 228-255.
- Schwartzberg J. E., 1992, *Geographical mapping*, [w:] Harley J. B., Woodward D. (red.), „Cartography in the traditional Islamic and South Asian societies. History of the cartography. Volume Two. Book One”, The University of Chicago Press, Chicago & London, s. 388-493.
- Shore A. F., 1987, *Egyptian cartography*, [w:] Harley J. B., Woodward D. (red.), „Cartography in prehistoric, ancient, and medieval Europe and the Mediterranean. History of the cartography. Volume One”, The University of Chicago Press, Chicago & London, s.117-129
- Sirko M., 1999, *Zarys historii kartografii*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Walz U., Schumacher U., 2011, *Sächsische Meilenblätter als Quelle der Kulturlandschaftsforschung am Beispiel der Sächsischen Schweiz*, „Cartographica Helvetica: Fachzeitschrift für Kartengeschichte”, 43-44, Heft 44, s. 3-15.
- Woodward D., 1987, *Medieval mappaemundi*, [w:] Harley J. B., Woodward D. (red.), „Cartography in prehistoric, ancient, and medieval Europe and the Mediterranean. History of the cartography. Volume One”, The University of Chicago Press, Chicago & London, s. 286-370.
- Zipf A., 2002, *User-adaptive maps for location-based services (LBS) for tourism*, [w:] Wöer K., Frew A. J., Hitz M. (red.) 9th International Conference Information and Communication Technologies in Tourism ENTER 2002, Proceedings of the International Conference in Innsbruck, Austria, Innsbruck, s. 329-338, <https://www.geog.uni-heidelberg.de/md/chemgeo/geog/gis/enter2002.pdf> (20.08.2018).

The use of cartography and geovisualisation methods in cultural tourism

Keywords: tourism, cartography, geovisualization, maps

Abstract

In cultural tourism, as is the case in most other types of tourism, we can see the growing role of maps and techniques that make up the so-called geovisualization. Maps primarily serve tourists in planning their trip, allow them to reach their destination, as well as allow them to navigate the area that is the purpose of the trip. In connection with various forms of cultural tourism, maps can be divided into a number of categories. First of all, general-tourist (sightseeing) maps and thematic (specialist) maps. The latter result from the diverse needs and preferences of tourists. Thematic maps include maps presenting material monuments (sometimes the map includes only a specific type of monuments), places of important historical events, museums, places of worship, castles, open-air museums and other ethnographic attractions, attractions worth visiting because of culinary values, etc. These maps may include whole countries, regions or spatial units of a lower order. Although maps showing cultural attractions have been published since the inception of modern tourism, its development and development of cartography have caused that the number of cultural cartographic publications in recent decades has increased significantly. This is the reason for the appearance of certain problems, as often maps for tourists interested in culture are issued by individuals and institutions that do not have adequate cartographic or even geographic preparation.

In recent years, due to the rapid development of information technology, tourism is increasingly used methods referred to as geovisualization. Also, they have long been used in the presentation of objects and phenomena of interest to people cultivating cultural tourism, but the spread of computers, the emergence of the Internet and mobile applications meant that their importance in presenting attractions that may interest tourists has increased even more.

In the article discussing maps useful for cultural tourism and geovisualizations, the concept of G. F. McCleary Jr. was used. This author distinguished several situations in which tourists use maps: (1) anticipation stage, (2) planning stage, (3) travel-to stage), (4) on-site activity stage, (5) travel-from stage and (6) recollection stage. The analysis shows that at various stages of the described process tourists use different types of maps and geovisualisation methods. The conclusion was expressed that although geovisualisation techniques (including mobile applications for smartphones) are gaining more and more popularity among travellers interested in cultural tourism, the maps still have their usefulness. Among other things, because of errors that are made when writing mobile application programs and the phenomenon of so-called neocartography, in which the drawing up of maps are often dealt with by dilettants in the field of tourism cartography.